

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filozofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vývoj československého opevnění
Development of Czechoslovak border fortifications

David vrána

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání – Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

2016

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Vývoj československého opevnění vypracoval pod dohledem vedoucí bakalářské práce samostatně s použitím v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání stejného nebo jiného titulu.

V Praze dne 15.7.2016

.....

podpis

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu mé práce Prof. PhDr. Janu Županičovi Ph. D. za cenné rady při vedení mé bakalářské práce. Dále bych rád poděkoval panu Václavu Mikešovi, za poskytnutí mnoha prohlídek opevnění v terénu a též za některé fotografie. V neposlední řadě patří můj dík pracovníkům vojenského ústředního archivu za pomoc při hledání pramenů.

.....

podpis

ANOTACE:

Cílem této bakalářské je sumarizace dosavadních poznatků o vývoji opevňování na území bývalého Československa v letech 1935 až 1938 a dále pak v letech 1945 až 1964. Popisuje vznik a vývoj myšlenky vojenské obrany za pomoci opevnění ve třicátých letech dvacátého století ve Francii, vznik koncepce moderního liniového opevnění a jeho vliv v Evropě, především však jeho vniknutí do československého prostředí, kde byl tento koncept značně vylepšen a dotvořen. Poté se pokusí nastínit vývoj opevňování v Československu v poválečných letech, kdy se stalo součástí utajované obrany železné opony. Opomenut nezůstane ani vývoj v devadesátých letech, kdy se taktéž uvažovalo o využití opevnění k zajištění hranice, přičemž řada těchto úvah nezůstala jenom na papíře, než došlo k definitivnímu opuštění konceptu obrany založené na opevnění.

KLÍČOVÁ SLOVA

Opevnění, Československo

ANNOTATION

The objective of this bachelor thesis is to summarize existing knowledge of fortification process on area of former Czechoslovakia since 1935 to 1938 and continuing since 1945 to 1964. It describes origin and development of idea for military defence by fortification in 1920s in France, formation of modern linear fortified defence and its influence in Europe. But most importantly, entry of this defence way to Czechoslovakia environment, where it has been significantly improved and completed. Thereafter this bachelor thesis will outline the development of postwar fortification in Czechoslovakia, the part of secret iron curtain. Even 1990s will not stay forgotten, there were plans to use this fortification to defend national borderline. Many of these ideas did not stay only on paper, but shortly after this concept was definitely canceled.

KEYWORDS

Border fortifications, Czechoslovakia

1 Obsah

1	Obsah.....	1
2	Úvod	2
3	Vznik novodobého opevňování.	4
4	Opevňování v Evropském kontextu.	12
5	Počátky opevňování v Československu.....	22
6	Československé opevňovací programy.	29
7	Stručná charakteristika objektů v systému československého opevnění.....	33
8	Československé opevnění po roce 1945.....	37
9	Závěr.....	44
10	Obrazová příloha.	47
11	Seznam použitých pramenů a literatury.	56

2 Úvod

Tato bakalářská práce pojednává o fenoménu především třicátých let dvacátého století, tedy budování systému pohraničního opevnění jakožto obranného opatření pro případ válečného konfliktu. Práce je rozčleněna na tři části, v první se snaží popsat mezinárodní politické události po první světové válce a okolnosti, které ve Francii, přední evropské mocnosti té doby, vedly ke vzniku myšlenky vojenské obrany státu, založené na opevnění. Francie patřila mezi nejpostiženější země předešlé války. Poznala všechny válečné útrapy i ničivost moderního konfliktu a právě z těchto důvodů vyplynula i snaha o co možná největší ochromení svého největšího konkurenta v rámci poválečného uspořádání, které vzešlo z mírového jednání ve Versailles, tedy Německa. Francie se však nesnažila válce na vlastním území zabránit pouze oslabením svého souseda, který byl ve Versailles označen jako viník války předešlé, ale taktéž vojensky. Ve Francii se proto hledaly způsoby, jak co nejlépe zajistit hranice před překvapivým vpádem útočníka, jako v roce 1914, který vedl k devastaci území. Tyto úvahy vedly k rozhodnutí vybudovat opevnění a zároveň byl vytvořen i jeho na svou dobu moderní koncept novodobého liniového opevnění, který se zhmotnil v Maginotově linii, která svým působením nedobytnosti značně ovlivnila francouzskou politiku. V první části je taktéž popsán vliv francouzské myšlenky, bránit se statickou obranou na místě, na vybrané evropské státy a zařazuje tak opevnění do evropského kontextu.

Podstatnější druhá část se pak zabývá vlivem těchto francouzských myšlenek na strategické obranné plánování v Československu, které se v důsledku vzestupu moci nacistů v Německu a následného rozpadu versailleského uspořádání bylo nuceno zabývat zajištěním vlastní bezpečnosti. V rámci československo-francouzského spojení i zde zvítězila myšlenka statické obrany za použití opevnění a tak se zde od roku 1935 začal budovat pevnostní systém, jehož vývoj je tématem této práce. Nebudou opomenuty ani jeho samostatné prvky, jejichž popisu je věnována poslední kapitola této části. Tento pevnostní systém postupem času předběhl i svůj vzor, francouzskou Maginotovu linii, přičemž sami Francouzi začali čerpat z československých zkušeností, čímž se stal československý pevnostní systém světovou špičkou své doby na poli fortifikací. Jeho výstavbu však přerušil vývoj událostí spojených se stupňováním německých požadavků na podzim 1938.

Třetí a poslední část se pak zabývá málo probádaným osudem tohoto opevnění po skončení druhé světové války, kdy si přes své poškození způsobené Němci v době okupace systém zachoval určitou bojovou hodnotu. Proto se opět uvažovalo o využití již zbudovaného

opevnění, které tak mělo být využito v obranných plánech armády i tentokrát. Zprvu se předpokládalo obnovení poničeného opevnění a pokračování výstavby v duchu již zaběhlé koncepce, která se vyvinula před druhou světovou válkou ve Francii. Avšak z důvodu zastaralosti této koncepce liniového opevnění a nákladnosti, kterou by si takové rozhodnutí vyžádalo, bylo od tohoto počínu ustoupeno. Přesto se již rok po válce rozběhly práce na obnovení opevnění. Změna politické situace v únoru 1948 zúžila prostor obnovy opevnění pouze na hranice s novým nepřítelem, tedy nekomunistickými státy. Koncepce opevnění byla v této době zcela přehodnocena a tak k zaplnění mezer po zničených, či nedobudovaných pevnostních úsecích mělo posloužit pouze zesílené polní opevnění doplněné zákopy. Tento koncept byl nazván jako zesílené opevnění polní obrany a jeho budování bylo zastaveno v roce 1964, kdy se změnilo vojenské strategické plánování.

Tato práce se za pomoci dostupné literatury a pramenů z vojenského ústředního archivu, které se podařilo v rámci přípravy této práce vyhledat, sumarizovat dostupné a důležité události, které měly zásadní vliv na formování vývoje koncepce systému stálého pohraničního opevnění v Československu. Převážně třetí zmíněná část této práce o vývoji československého opevnění pak pracuje s dobovými vojenskými předpisy, které se podařilo získat.

3 Vznik novodobého opevňování.

Roku 1918 skončila první světová válka. Konflikt, který svět doposud neměl šanci poznat a o kterém současní historici tvrdí, že ono skutečné století dvacáté začalo právě jím.¹ Jedním z mnoha výsledků tohoto dramatického konfliktu jest převratná změna všech dosavadních pořádků a především pak politické mapy Evropy, která se doslova změnila k nepoznání. Vlivem této události zanikly v Evropě hned tři velké monarchie, tedy carské Rusko, Německé císařství a především Rakousko-Uherské císařství. Na troskách právě těchto zmíněných mocnářství posléze vznikla řada nových nástupnických států, především však nová republika ve střední Evropě, tedy Republika československá.

Dvě následující dekády se po válečných zkušenostech nesly v duchu poválečných snah o novém uspořádání Evropy a především o zamezení další hrozivé a zničující války. V duchu všudypřítomného pacifismu a poválečné euforie se taktéž mluvilo o odzbrojení. Tyto snahy započaly mírovou konferencí, konanou od poloviny ledna 1919 do ledna 1920 v Paříži,² z níž vzešly série mírových smluv s poraženými státy centrálních mocností, tedy smlouva ze Sait-Germain-en-Laye s Rakouskem, z Trianonu s Maďarskem, ze Sevrés s Osmanskou říší, z Neuilly s Bulharskem a zejména z Versailles s Německem, až po fiasko na ženevské odzbrojovací konferenci konané s přestávkami v letech 1932 až 1934, kdy tyto snahy vyvrcholily a zároveň skončily.³

Versailleský mír, vytvořený vítěznými mocnostmi války, bez účasti poražených, a tolik příznačný pro dobu mezi oběma světovými válkami, který vzešel ze zmíněné pařížské mírové konference, označil za agresora, a tedy hlavního viníka celé války, právě Německo (dle článku 231), dále na něj byly uvaleny vysoké válečné reparace, kterými mělo splatit válkou způsobené škody dohodovým státům, ztratilo podstatnou část svých území ve prospěch vítězných států a veškeré kolonie. Dále muselo uznat samostatnost nově vzniklých států Polska a Československa. Zároveň byl omezen početní stav branné moci – *Reichswehru*, a to na 100 tisíc mužů, byla zrušena všeobecná branná povinnost, přičemž Německo nesmělo vyrábět, vyvíjet ani vlastnit některé těžké či speciální zbraně (tanky, letadla, ponorky atp.), včetně zrušení či demilitarizace stávajícího opevnění na jeho západních hranicích, včetně Dánska (články 42 a 180),⁴ na kterých byla zároveň vytvořena demilitarizovaná zóna sahající

¹ DEJMEK, Jindřich a kolektiv. *Zrod nové Evropy*. Praha 2011. s. 255.

² DEJMEK, Jindřich a kolektiv. *Zrod nové Evropy*. Praha 2011. s. 9.

³ KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s. 260.

⁴ DUBÁNEK, Martin a Pavel LACH. *Malá kniha o velkých bunkrech*. Praha 2013. s. 17.

do hloubky 50 kilometrů. Vojsko dle této optiky má tedy sloužit pouze k udržení vnitřních pořádků v zemi. Versailleská smlouva byla po nátlaku podepsána 28. června 1919.

Tento poněkud tvrdý mír, jak po stránce hospodářské, tak i vojenské, měl oslabením viníka předchozí války, Německa, zachovat mírové soužití v Evropě, avšak hovoří se o tom, že právě tento „*kartaginský mír*“, jak byl též nazván, zasel semena nového světového konfliktu.⁵ Byl dílem zejména diplomacie Francouzské republiky, která z války vzešla jako vůdčí mocnost na evropském kontinentě, tudíž za spoluúčasti ostatních dohodových mocností tento mír Německu nadiktovala na základě svých zájmů právě ona. Přestože byla Francie vítěznou mocností, měla na rozdíl od svých spojenců s Německem jedinou přímou společnou hranici a tak se necítila přespříliš bezpečně, a to zvláště vůči německému revizionismu, jenž by mohl vyústit v nový válečný konflikt a který přirozeně po prohrané válce v Německu existoval. Hlavní spojenci Francie, tedy Velká Británie a USA, neměli díky ochraně v podobě mořské bariéry s Německem přímou hranici, proto v jejich případě nebyla obdobná urgentní potřeba takto tvrdých mírových podmínek, jako ze strany Francie.⁶ Hlavní francouzskou snahou bylo co největší omezení Německa, čímž by se zabránilo náhlému vpádu z jeho strany na vlastní francouzské území. Byla to obava vycházející ze zkušenosti roku 1914 a měla ve francouzském myšlení meziválečné doby latentní zakořenění, z čehož tedy vyplývají pro Německo ony tvrdé mírové podmínky.

Přes zprvu fungující versailleské uspořádání, které poražené Německo omezilo natolik, že se nezdálo býti významným zdrojem nebezpečí, se přesto ve Francii vedly diskuze o budoucí vojenské doktríně. V případě, že by vypukla nová válka rozpoutaná Německem, byly ve dvacátých letech uzavřeny spojenecké smlouvy s Polskem a Československem, což bylo klíčové pro případné úspěšné zakročení proti Německu, jelikož takto by bylo Německo bezpečně uchopeno v kleštích tvořených Francií samotnou ze západu a jejími spojenci z východu. Případný konflikt s Německem měl ideálně proběhnout za koordinovaného postupu Polska a Československa proti Německu, čímž by byly vázány značné německé síly bezpečně daleko od Francie, přičemž Francie by pak pohodlně otevřela druhou frontu proti Německu. Boj na dvou frontách by pak Německo vojensky i materiálně vysílil a vyústil by k jeho porážce. Nicméně spoléhat na takovouto strategii bylo problematické, neboť k podepsání podobné spojenecké smlouvy mezi Československem a Polskem kvůli jejich vzájemným územním sporům nedošlo, což se stalo největší a nejzásadnější slabinou tohoto strategického

⁵ DEJMEK, Zrod nové Evropy. Praha 2011. s. 9.

⁶ KUPKA, Vladimír. Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2001. s. 260.

spojeneckého systému. Právě tato slabina byla Němci později využita k rozbití tohoto spojeneckého svazku. Jak již bylo řečeno, předchozí válka vnesla a silně zakořenila do mysli francouzských představitelů doposud nevídané hrůzy a devastaci, které s sebou tento průmyslový vyhlazovací konflikt Francii přinesl. Proto se stěžejním bodem rozhovorů o budoucím směřování francouzské branné moci bylo takovýmto událostem, především devastaci vlastního území a značným lidským ztrátám, co nejefektivněji zabránit. Pokud možno již na hranicích, což se později zhmotnilo ve výstavbě opevnění.

Na základě těchto rozhovorů o zajištění vlastního území se proto objevily a zároveň se ostře střetly dva naprosto protichůdné názory francouzských vojenských špiček. Na jedné straně stál maršál Ferdinand Foch, bývalý vrchní velitel dohodových vojsk na západní frontě v závěru války a zastánce myšlenky, že nejlepší obranou je útok. Fochova teorie výhradně ofenzivní strategie předpokládala preventivní akce na nepřátelském území, které by předešly obávané devastaci území vlastního. Tedy stručně řečeno, dle maršála Focha, v případě vážného ohrožení Francie ze strany Německa by její vojska okamžitě preventivně překročila hranici a zaútočila na Německo přes Rýn. Proti maršálu Fochovi a jeho agresivnímu smýšlení stanul v té době populární maršál Philippe Pétain, obránce mýty opředené Verdunské pevnosti, která se stala na následujících dvacet let symbolem nedobytnosti.

Pétain vycházel z válečných zkušeností spojených s verdunskou obranou a byl tak zastánce defenzivní strategie, která předpokládala zastavení nepřítele na hranicích pomocí mohutných obranných postavení, čímž by se zamezilo přenesení bojů na vlastní území a z toho plynoucí devastaci vlastních důležitých oblastí a zároveň velkým lidským ztrátám. Tato koncepce obrany by eliminovala prvotní početní převahu útočícího protivníka a poskytla čas k provedení vlastní mobilizace ve vnitrozemí a zároveň také k provedení odvetné rozhodující ofenzivní akce. Díky této teorii je maršál Pétain pokládán za autora budoucího francouzského opevnění.⁷ Vysoká náročnost na finanční i lidské zdroje, kterou by si na základě myšlenek maršála Focha vyžádalo vydržování poměrně velké armády pro udržení doktríny preventivního úderu, a zmíněná legenda úspěšné obrany Verdunu tedy rozhodla ve prospěch defenzivní strategie. Verdunská zkušenost svou prestiží defenzivní doktrínu zároveň ospravedlnila.⁸ Z defenzivního pojetí budoucího válečného konfliktu poté vyplynula poučka, že: *„palba má větší účinek v obraně než v útoku, a proto je nutné počítat s budoucí válkou,*

⁷ HOLUB, Ota. *Zrazené pevnosti*. Praha 1982. s 11.

⁸ Tamtéž. s. 9.

jako válkou poziční s pozdějším přechodem do strategického protiútoků“.⁹ Takové pojetí boje ovšem vyžadovalo oporu v podobě opevnění, tedy v tomto případě „novodobých betonových zákopů“.

Dne 22. května 1922 byla na základě rozhodnutí ve prospěch defenzivy zřízena Komise na obranu země (*Commission de Défense du Territoire*), v jehož čele posléze stanul generál Guillaumat.¹⁰ Komise měla svou činností zpracovat defenzivní pojetí budoucího válečného konfliktu, přičemž se měla dopracovat k účinnému, na finance a lidské zdroje nenáročnému a zároveň efektivnímu zajištění obrany země. Z jejích závěrů byla vypracována obranná doktrína počítající s výstavbou stálého opevnění ve Francii. Během dvacátých let dvacátého století byla ve Francii na základě přecházející válečné zkušenosti postupně vypracovávaná koncepce nového typu opevnění, který měl nahradit dosavadní staré opevnění, tedy tzv. opevnění fortové, jehož koncepce, pokud by byla zachována, modernizována a nově budována, byla by přílišná nákladná, přičemž by nezaručila dostatečnou bojovou efektivitu.

K nastínění pokroku ve fortifikačním stavitelství a tedy pochopení novinek, které do něj francouzské snahy přinesly, je tedy vhodné popsat koncepci předešlého, tedy předválečného opevnění, na nějž Francouzi navázali, a které, jak již bylo řečeno, nese označení jako tzv. fortové opevnění. To vzniklo pod vlivem překotného technického pokroku ve vojenství, zejména pak v dělostřelecké technice již v polovině 19. století. Toto opevnění v podstatě představuje kruhovou pevnostní obranu určitého významného strategického bodu prstencem samostatných, dílčích pevností, tedy tzv. fortů, zhruba ve vzdálenosti 4 až 6 kilometrů.¹¹ Za bouřlivého pokroku a rozvoje techniky na přelomu 19. a 20. století se forty, původně stavěné z kamenů a cihel, kdy jejich obránci bojovali ve volném v prostoru na jejich valech, proměnily v železobetonové objekty, jejichž výzbroj a osádku chránily četné pancéřové prvky ve formě různých věžiček, kopulí, zvonů a tak podobně.¹² Byla to až právě první světová válka, která završila vývoj fortové koncepce opevňování, na jehož konci stály právě tyto pancéřové forty.

U těchto původních fortů byla veškerá výzbroj koncentrována na poměrně malé a tedy zranitelné ploše, přičemž forty mezi sebou, ani s centrální pevností, či bráněným bodem, nebyly nijak vzájemně propojeny, z čehož vyplývá klíčový problém takového opevnění – je možné jej snadno obejít a obklíčit. Obklíčením pak došlo k přerušení zásobovacích tras,

⁹ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918 – 1939)*. Praha 1987, s. 375.

¹⁰ KUPKA, Vladimír. *Průvodce po Maginotově linii*. Dvůr Králové nad Labem 1997, s. 4.

¹¹ KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001, s. 137.

¹² Tamtéž. s. 157.

obránci postižené pevnosti vždy velmi brzy pocítili nedostatek zásob, který posléze vedl k poklesu bojové hodnoty, a to bez ohledu na kvalitu a jakoukoli úroveň modernizace samotného pevnostního celku, což vždy nutně vedlo k brzké kapitulaci obránců dané pevnosti. Za příklad fortové pevnosti, na které lze demonstrovat projev uvedeného nedostatku, lze uvést kupříkladu rakousko-uherskou pevnost Přemyšl v Haliči, která se během první světové války vzdala při obléhání právě z důvodu nedostatku zásob v důsledku obklíčení.

Co se týče zmíněné pevnosti Verdun, též pevnosti fortového typu, ta byla během války neustále součástí linie fronty, její obránci navíc improvizovaně jednotlivé forty propojili podzemními chodbami a sály, čímž bylo zaručeno neustále zásobování obránců. Pevnost tedy mohla po celou dobu konfliktu dobře vzdorovat všem útokům. Pokud by padla do úplného obležení a bylo by jí tak zastaveno zásobování, patrně by ji čekal stejný osud, jako haličský Přemyšl.¹³ Nová francouzská koncepce moderního opevnění z těchto zkušeností čerpala. V praxi to znamenalo napřímení, rozprostření do šířky a předsunutí předválečného kruhového obranného pásma do jedné linie. Výhodné pro takovou linii by bylo taktéž její opření, o horský terén, či podél vodního toku. Pokud to bylo možné, měla být linie po stranách chráněna ideálně přirozenými přírodními překážkami, což by nepříteli zamezilo obejítí linie a linii samotné by to zaručilo zabezpečení týlu, tedy neustálého přísunu zásobování. Takováto linie by pak chránila nikoli jen jeden bod, nýbrž celý rozsáhlejší prostor, kupříkladu kraj. Tato nová koncepce opevnění se nazývá opevnění „*liniové*“.¹⁴ Liniové opevnění dotvořilo teoretickou francouzskou koncepcí a zbývalo už jen vypracovat její finální rozvržení pro praktické použití.

Konkrétnějším technicko-taktickým rozvržením koncepce liniového se pak ve svých studiích zabývali představitelé francouzského pevnostního stavitelství, především plukovník Lévêque, podplukovník Tricaud, generál Normand a plukovník Chauvineau.¹⁵ Návrh systému plukovníka Lévêquea z prosince 1920 byl založen na dvou sledech obranné linie, kdy měly být pevnostní stavby rozvinuté do značné šířky i hloubky. Samotné pevnosti by pak měly být menší objekty, jejichž zbraně, především kulomety, by byly umístěny v pancéřových kopulích. Generál Normand zamýšlel ve své studii z března 1924 mohutnou obrannou linii sestavenou ze tří sledů, kdy první dva sledy měly tvořit menší, šachovnicově rozmístěné

¹³ Tamtéž. s. 262.

¹⁴ DUBÁNEK, Martin a Pavel LACH. *Malá kniha o velkých bunkrech*. Praha 2013. s. 14.

¹⁵ TRUTTMANN, Philippe. *La muraille de France ou la ligne Maginot*. Thionville 1996. s. 77.

objekty vybavené kulomety, kanóny menších ráží a minomety. V posledním sledu Normandovy obranné linie pak měly stát mohutné objekty s dělostřeleckou výzbrojí.

Plukovník Chauvineau vypracoval systém naložený na dvou sledech obranné linie, přičemž první a hlavní linie měla být složená ze samostatných, masivních těžkých železobetonových objektů, vybavených kulometnou a kanónovou výzbrojí, tedy dle fortifikační terminologie srubů. Tyto sruby by v rozestupech 1000 až 1500 metrů svými zbraněmi vytvářely neprostupnou bariéru založenou na principu bočních paleb. Osvědčený princip boční palby byl převzat od předchozího fortového opevnění a jedná se o princip, kdy byl prostor mezi jednotlivými prvky obranné linie pokryt navzájem se překrývajícími palebnými věžemi pevnostních zbraní, které tak po stránce teoretické vytvářely neprostupnou palebnou hráz. K tomuto faktu je nutné doplnit, že palebné věže se překrývaly nikoli jen mezi sousedními objekty, ale mnohde i mezi vícero objekty najednou, pokud to terén dovoľoval, čili ani vyřazení jednoho objektu nemuselo zcela nutně znamenat zhroucení zbytku obranné linie.¹⁶ Druhý sled měl dle Chauvineau sestávat z menších lehkých objektů vybavených automatickými pěchotními zbraněmi.¹⁷

V rámci zmíněné boční palby je nutné ještě podotknout, že pokud se nejednalo o objekt speciálně navržený pro přímou palbu do předpolí obranné linie, byla čelní strana většiny objektů, tedy ona strana směřující přímo k nepříteli, u každé z pevností záměrně prodloužena, aby se tak zamezilo přímému dělostřeleckému odstřelování nejzranitelnějších míst každé z dílčích pevností, tedy střelen pro pevnostní zbraně. Samotné objekty byly projektovány v různých odolnostech, v nejohroženějších prostorech s tloušťkou stěn až několik metrů, přičemž čelní stěny bývaly zpravidla vyztuženy kamennou rovnatinou a záhozem zeminy, tedy tak, aby dokázaly odolávat dělostřeleckému odstřelování tehdejších nejsilnějších zbraní. Samotný prostor mezi pevnostmi, pak navíc doplňovaly různé soustavné protipěchotní a zároveň protitankové překážky, kupříkladu v podobě ostnatých drátů, příkopů a jiných ženiných staveb. Taktéž bylo nezbytné, aby v zájmu úspěšné obrany byl tento prostor doplněn polním vojskem s posilovými zbraňovými prostředky. Polní vojsko by pak posílilo obrannou linii budováním opevnění polního.¹⁸ Pro úspěšnou obranu pak byla dále důležitá existence

¹⁶ CIDLINSKÝ, Karel. *Tanky a letadla proti železobetonu*. In: *Válka revue. Speciál Československé opevnění*, 2013, s. 54-57.

¹⁷ HOLUB, Ota. *Zrazené pevnosti*. Praha 1982. s 12.

¹⁸ Polní opevnění – příležitostné a dočasné zajištění prostoru s využitím zejména přírodních materiálů (zemina, dřevo, kámen apod.), prováděné až v průběhu bojových operací zejména k podpoře a činnosti vojska. KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s 454.

pohyblivých vojenských svazků, které by mohly pružně zasáhnout v případě prolomení linie a tím jí zacelit.¹⁹

Tricaudův, poněkud nákladnější, systém měl vytvářet obrannou linii, jejíž páteří se měly stát tzv. rozčleněné tvrze, s jejichž myšlenkou přišel Tricaud v prosinci 1923.²⁰ Tato rozčleněná tvrz je v podstatě shluk pevnostních objektů, které měly být, stejně jako předchozí fortové pevnosti, vybaveny osvědčenými výsuvnými a otočnými pancéřovými věžemi, které měli nést hlavní dělostřeleckou výzbroj. Jednotlivé objekty celého tvrzového systému měl pak spojuvat systém podzemních komunikací, včetně skladů různého materiálu a speciálních sálů různého určení. Podzemí tvrze mělo sloužit posádce jako zázemí. Na povrchu měl být takto vybudovaný pevnostní celek obehnán překážkovým systémem, v prvotní fázi se počítalo i s příkopem, jako tomu bylo u předchozích pevnostních staveb. Zásobování pevnosti by pak zajišťoval speciální vchodový objekt umístěný v bezpečné vzdálenosti v týlu. Tricaud navrhoval své tvrze budovat pouze v klíčových oblastech, čili nikoli po celé délce hranic, neboť by si vyžádalo neúnosné finanční prostředky.

31. prosince 1925 byla vytvořena Komise na obranu hranic (*Commission de Défense des Frontières*), opět v čele s generálem Guillaumatem, za účelem prostudování finální technické náročnosti nového opevňování a stanovení jeho finanční náročnosti.²¹ Výsledný schválený program z 12. října 1927 dal francouzskému vizi výstavby stálého pohraničního opevnění konečnou podobu. Tato podoba představuje splynutí již zmíněných teorií plukovníka Chauvineaua a podplukovníka Tricauda. Hlavní obranná linie měla být zřízena v průměrné vzdálenosti 10 až 15 kilometrů od hranic. Tvořit ji měla souvislá linie objektů tzv. těžkého opevnění,²² rozmístěným tak, aby systém boční palby vytvářel neprostupnou hradbu. Hlavními prvky této opevněné linie pak byly tvrze (*ouvrage*), tvořící páteř obrany, které měly být buď malé (pěchotní), či velké (dělostřelecké),²³ dále do prostoru mezi ně měly být včleňovány samostatné, podstatně menší vložené objekty, tedy sruby. V mezerách mezi nimi se okrajově počítalo s úkryty, či vloženými malými pevnůstkami, tedy lehkým opevněním.²⁴

¹⁹ KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s 263.

²⁰ KUPKA, Vladimír. *Průvodce po Maginotově linii*. Dvůr Králové nad Labem 1997. s 6.

²¹ Tamtéž. s. 5.

²² Těžké opevnění je tvořeno značně odolnými pevnostními objekty, je trvale osazeno těžkými i lehkými zbraněmi a je opatřeno stálou posádkou. KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s 454.

²³ Malé a velké tvrze se lišily v počtu vybetonovaných tvrzových objektů.

²⁴ Lehké opevnění je tvořeno slabými objekty pro pěchotní zbraně, nebyly trvale osazeny výzbrojí a neměli stálou osádku. KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s 453.

Tato popsaná koncepce nového typu opevnění v podstatě dokumentuje výsledné francouzské opevnění, jehož vlastní výstavba začala ve Francii roku 1928, a to nejen podél Rýna při hranicích s Německem, ale i na jihu v hornatém prostředí Alp při hranicích s fašistickou Itálií. Tento, ve své době, moderní a velkorysý systém opevnění dostal pojmenování po tehdejším ministru války André Maginota, který financování projektu předložil parlamentu francouzské republiky k jeho schválení. Nové opevnění bylo tedy nazváno jako Maginotova linie (*Ligne Maginot*). Její budování zastavila německá invaze, jež skončila pádem Francie v červnu 1940. Nejpodstatnější část Maginotovy linie vyrostla v letech 1930 až 1934, kdy její výstavba Francii částečně napomohla v nápravě světovou hospodářskou krizí pošramocného hospodářství.²⁵

Výstavba opevnění kromě důležitého aspektu obrany země sehrála ještě jednu významnou strategickou roli, totiž zafungovala v rukách propagandy jako psychologická zbraň a odstrašující prostředek.²⁶ Ve francouzském tisku se proto o Maginotově linii objevovaly různé nesmyslné a zmanipulované dezinformace, které francouzská vláda šířila zcela záměrně. Psalo se kupříkladu o tom, že pevnosti nejsou ze vzduchu vidět, že všechny objekty spojuje podzemní železnice, zkrátka že se jedná o nedobytnou linii, která se měla stát spásou Francie v budoucím možném ozbrojeném střetnutí.²⁷ V podstatě každý, kdo by se pokusil projít, „*vyláme si na ní zuby*“. Společně s tím, jak se v průběhu času vyvíjela výstavba Maginotovy linie, se však z francouzského generálního štábu postupně začaly vytrácet plány na onu ofenzivní akci, která měla původně po zastavení nepřítele na hranicích následovat, a tak tiskem šířené iluzi o neprolomitelné pevnostní linii ve výsledku uvěřili pouze sami Francouzi, na rozdíl od těch, které měla zastavit a kteří se jí měli zaleknout, tedy Němců. Přes svůj věhlas nebyla Maginotova linie jediným francouzským počinem na poli fortifikací. Za připomínku v tomto směru stojí například opevňování zámořských kolonií, zejména Indočíny, opevňování pobreží severní Afriky dělostřeleckými bateriemi, či Marethská linie v Tunisku.²⁸

²⁵ HOLUB, Ota. *Zrazené pevnosti*. Praha 1982. s 16.

²⁶ BRABEC, Martin. *Opevněné linie v Evropě*. In: *Válka revue. Speciál Československé opevnění*, 2013, s. 9.

²⁷ HOLUB, Ota. *Zrazené pevnosti*. Praha 1982. s 18.

²⁸ DUBÁNEK, Martin a Pavel LACH. *Malá kniha o velkých bunkrech*. Praha 2013. s. 15.

4 Opevňování v Evropském kontextu.

Potenciál myšlenek francouzských stavitelů opevnění, jejich teoretické plánování a zejména zahájení výstavby Maginotovy linie na sklonku dvacátých let dvacátého století, a v zesílené formě po roce 1933 v souvislosti s převzetím moci nacionálních socialistů v čele s Adolfem Hitlerem v Německu, napomohl rozšíření v té době silně populární myšlenky opevňování mezi spojenci. Zejména Československu, kde není pochyb o tom, že „žák předběhl svého učitele“.²⁹ Tyto myšlenky se však rozšířily i mimo jejich okruh, tedy kupříkladu do takových států, jako byl Sovětský svaz a Německo. Francie tedy v podstatě položila základní kámen nové formy opevňování, která přerostla až do rozměru „fortifikačního šílenství“.³⁰ To pak zasáhlo až na několik málo výjimek, téměř všechny evropské státy, které za účelem zesílení svých obranných pozic, začaly kopírovat, ať již více, či méně zdařile, s ohledem na své ekonomické a výrobní možnosti, francouzskou koncepci opevnění.

Výraznou stopu v dějinách evropského opevňování zanechalo ve 30. letech 20. století také Belgické království. Belgické území už od svého vzniku v roce 1830 tvořilo i přes svou deklaraci neutrality odvěkou nárazníkovou zónu mezi evropskými mocnostmi v severozápadní části kontinentu.³¹ Po Prusko-francouzské válce mezi červencem 1870 a květnem 1871 započaly Francie a Německo na svých společných hranicích s výstavbou fortových pevností díky čemuž se v Belgii objevila obava, že v budoucím zápolení těchto mocností dojde k útoku vedeného právě přes belgické území. Na základě těchto úvah Belgie do roku 1914 zbudovala celkem 21 pancéřových fortů ve dvou věncích kolem měst Lutych a Namur a zároveň byl opevněn i přístav Antvepy. Autorem těchto belgických fortů byl generál Henri-Alexis Brialmont, který vnesl do pevnostního stavitelství na přelomu 19. a 20. století mnoho inovací, kupříkladu jako první ve svých pevnostech použil pancéřové prvky. Avšak ani tato jeho opatření nezabránila rychlému pádu belgických pevností během úvodních měsíců první světové války v roce 1914.

Přes válečný neúspěch belgických pevností, které tak Belgii nedokázaly ochránit před německou agresí, byla po válce jejich obranná úloha zhodnocena kladně, proto se již 2 roky po válce začala Belgie zabývat novým zabezpečením svých hranic.³² V první řadě své staré

²⁹ DUBÁNEK, Martin a Pavel LACH. *Malá kniha o velkých bunkrech*. Praha 2013. s. 15.

³⁰ KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s. 267.

³¹ DUBÁNEK, Martin a Pavel LACH. *Malá kniha o velkých bunkrech*. Praha 2013. s. 57.

³² Tamtéž.

pevnosti opravila a zmodernizovala, čímž měly tyto staré pevnosti přispět k zajištění hranic. Tato modernizace spočívala, mimo jiné, v celkové rekonstrukci a přezbrojení pevností výzbroje a také v pevnostech přibyla kolektivní ochrana osádky proti bojovým plynům, v podobě 20 metrů vysokých betonových věží, určených k nasávání vzduchu, ze kterých se ovšem stal vynikající demaskující prvek.³³ Mimo modernizace stávajících pevností začala od roku 1932 podél Albertova kanálu, budovaného od roku 1930 z Antverp do Lutychu, výstavba sedmi nových dělostřeleckých tvrzí, jejichž seskupení mělo vytvořit první obrannou linii. Tyto nové dělostřelecké tvrže představují přechod mezi novým liniovým opevněním francouzského typu a zastaralou koncepcí pancéřových fortů, od které se Belgie, na rozdíl od Francie zcela neodvrátila. Díky tomu se z tohoto belgického konceptu nevytratily zásadní nedostatky fortového opevnění, které s sebou zastaralá koncepce nesla, tedy koncentrace zbraní na relativně malé ploše a příkop chráněný kaponiérami,³⁴ který prostor obklopoval. Z původně plánovaných sedmi nových tvrzí se v Belgii do počátku druhé světové války stihly vybudovat pouze čtyři nejdůležitější.³⁵ Nejvýznačnější nově zbudovanou tvrzí je dělostřelecká tvrz Eben-Emael.

Eben-Emael byla nejrozsáhlejším a nejdůležitějším pevností, kterou Belgie v meziválečném období zbudovala. Jak to bylo u velkých pevností obvyklé, stejně jako nad Maginotovou linií v sousední Francii, se i nad touto pýchou belgického fortifikačního stavitelství vznášela pomyslná aura nedobytnosti. Naproti své teoretické nedobytnosti se však Eben-Emael stala neslavným symbolem pevnostního boje.³⁶ Eben-Emael střežila svými zbraněmi několik klíčových mostů přes Albertův kanál a řeku Mázu. Pro úspěch německého tažení na západ ve druhém roce války se stalo dobytí Eben-Emael zcela klíčové. Poprvé v dějinách vojenství stál úspěch rozsáhlé vojenské operace na úspěchu diverzního komanda, před samotným útokem pozemních jednotek. Diverzní komando tvořily v té době nové zbraně – výsadkáři. Němečtí výsadkáři se v ranních hodinách 10. Května 1940 snesli v nákladních kluzácích, tažených dopravními letouny, do prostoru pevnosti, který byl po vzoru zastaralého fortového opevnění uzavřen Albertovým kanálem a ochranným příkopem s kaponiérami.

Vlivem zastaralosti belgické koncepce opevnění, která v době výstavby opevnění s útokem ze vzduchu nepočítala a nejdůležitější bod obrany spatřovala právě v době

³³ GREGAR, Oldřich. *Nouzové výlezy belgických opevnění*. In: Novodobé fortifikace 10. Rychnov nad Kněžnou 2002. s. 14.

³⁴ Kaponiéra je jedno- či více- podlažní pevnůstka na okraji příkopu, jejíž výška přesahovala hloubku, takže v něm byla zcela ukryta.

viz. KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. s. 424.

³⁵ Od severu k jihu – Eben-Emael, Aubin-Neufchâteau, Battice, Tancrémont.

³⁶ DUBÁNEK, Martin a Pavel LACH. *Malá kniha o velkých bunkrech*. Praha 2013. s. 64.

bráněném příkopu, a momentu překvapení se během necelé půl hodiny za pomoci kumulativních náloží podařilo vyřadit, či paralyzovat, téměř veškerou pevnostní výzbroj. Poté, co na druhý den ráno dorazily posily, posádka pevnosti kapitulovala, čímž bylo 1200 obránců přemoženo pouhými 80 muži.³⁷ Zbylé belgické pevnosti vzdorovaly přesile ještě několik dalších dní, a to i přesto, že polní armáda krátce po započetí invaze ustoupila za řeku Mázu a ponechala je osamocené. Žádná z nich nebyla dobyta, posádka vždy kapitulovala po vyčerpání zásob v obklíčení, nebo po vyřazení ventilačního systému.³⁸

Ze systémů opevnění budovaných v západní Evropě lze ještě připomenout opevnění nizozemské, které bylo budované od roku 1936. Nizozemci spoléhali především na svou neutralitu. Přesto zmodernizovali své staré forty z přelomu století, i mnohem starší, které posílili budováním nových pevnůstek. Šlo o vesměs o jednoduché jednopatrové, jedno- až několikastřílnové pevnůstky, velice podobné prvnímu lehkému opevnění z roku 1936,³⁹ které bylo budováno v Československu. Nejednalo se o kvalitní opevnění, avšak díky neutrální politice země se takové řešení jevílo jako postačující. Využívaly se také několikapatrové věžové objekty, ve kterých byly hlavní zbraně umístěny nad sebou. Některé pevnůstky byly často umístěny i v městské zástavbě.⁴⁰ Hojně se zde využilo také maskování objektů, které by jinak v rovinnaté nizozemské krajině vynikaly, čímž by byly skvělým cílem pro ostřelování, nátěrem tak, aby vypadaly jako rodinný domek, stodola, větrný mlýn, kůlna a podobně. Opevnění zde bylo posíleno přirozenou bariérou v podobě četných vodních cest a bylo budováno ve dvou hlavních liniích, které měly bránit vlastní hranice, přičemž ve vnitrozemí byla ještě třetí linie, chránící důležité přístavy a hlavní město, která se nazývala pevnost Holandsko. Avšak ani toto opevnění, přes urputný odpor jeho obránců neochránilo Nizozemsko před dobytím, které Němci zvládli za pět dní.⁴¹

Nejrozsáhlejší pevnostní systém, co se délky týče, nepostavila během třicátých let dvacátého století žádná z tehdejších velmocí.⁴² Tu na 3000 km dlouhé ohrožené hranici vybudovalo jugoslávské království a jeho pevnostnímu systému se začalo říkat Rupnikova linie, podle Leona Rupnika, šéfa opevňovacích prací, pod jehož rukama vznikla v letech 1938 až 1941 nejpodstatnější část tohoto opevnění. Termín Rupnikova linie se původně používal jako název pro jugoslávské opevnění při hranicích s Itálií, ale dnes se používá pro souhrnné

³⁷ SHIRER, William Lawrence. *Vzestup a pád třetí říše*. Praha 2006. s. 147.

³⁸ DUBÁNEK, Martin a Pavel LACH. *Malá kniha o velkých bunkrech*. Praha 2013. s. 64.

³⁹ Lehký objekt vzor 36.

⁴⁰ HOLUB, Ota. *Zrazené pevnosti*. Praha 1982. s. 23.

⁴¹ SHIRER, William Lawrence. *Vzestup a pád třetí říše*. Praha 2006. s. 143.

⁴² HABRNÁL, Miloš a kolektiv. *Rupnikova linie*. Dvůr Králové nad Labem 2004. s. 3.

označení veškerých jugoslávských fortifikací té doby.⁴³ V Jugoslávii existovala myšlenka opevňování už od roku 1926, avšak jeho vlastní budování bylo uspíšeno po krachu jednání mezi Itálií a Jugoslávií o urovnání vzájemných vztahů (1929-1934) a atentátu na krále Alexandra (9. října 1934).⁴⁴ Opevnění původně plánované na italsko-jugoslávské hranici se pod vlivem změn vojensko-politické situace nakonec stavělo téměř po celé délce hranic Jugoslávie.

Hlavní těžiště jugoslávské pevnostní obrany mělo sestávat z dělostřeleckých tvrzí dle francouzského vzoru a izolovaných vložených objektů, tedy opevnění těžkého. Hospodářsky slabá Jugoslávie měla v té době nedostatečně rozvinutý průmysl,⁴⁵ což se promítlo i do jejího pevnostního systému, v roce 1938 se upustilo od výstavby těžkého opevnění, a to na základě studijní cesty jugoslávských odborníků do Československa, malodohodového spojení, v roce 1937. Jugoslávská koncepce se po vzoru Československa přeorientovala z těžkého opevnění na opevnění lehké. Jak se vlivem zmíněných vojensko-politických událostí měnila situace a jak se čím dál tím více sousedních států pro Jugoslávii stávalo potencionální hrozbou, čímž se prodlužovala linie, nutná k opevnění, tím více upadalo jugoslávské opevnění jak po stránce kvalitativní, tak kvantitativní. Některé sektory se omezily pouze na nutné údolní uzávěry⁴⁶ tvořené zesíleným polním opevněním, doplněným o lehké objekty, ač málo rozvinutý jugoslávský průmysl pracoval na plné obrátky. V roce 1941 se kromě špatné technické kvality jugoslávského opevnění, jehož linie byly místy řídké, nevybavené a někde také bez osádky, projevila také špatná bojová připravenost a morálka mnohonárodnostně složené armády. Stručněji a značně zjednodušeně by se tato skutečnost dala charakterizovat tak, že co Němci nerozstříleli, odtud osádky utekly.

Dalším státem, který jako cestu k řešení svých problémů spatřoval výstavbu stálého pohraničního opevnění po francouzském vzoru, se stalo Řecko. V tomto případě se tedy jedná o problém plynoucího zejména z bulharského revizionismu ohledně výsledků druhé balkánské války v roce 1913. Bulharsko bylo z předchozí vítězné první balkánské války proti Turecku v roce 1912 až 1913 posíleno myšlenkou „Velkého Bulharska“ a tak se cítilo poníženo výsledkem druhé balkánské války, v níž bylo poraženo.⁴⁷ Zmíněné Velké Bulharsko se mělo

⁴³ Tamtéž. s. 4.

⁴⁴ HABRNÁL, Miloš. *Jugoslávská opevnění*. In: In: Novodobé fortifikace 10. Rychnov nad Kněžnou 2002. s. 28.

⁴⁵ HABRNÁL, Miloš a kolektiv. *Rupnikova linie*. Dvůr Králové nad Labem 2004. s. 18.

⁴⁶ Uzávěra – obecná charakteristika pevnostního objektu nebo překážky, která zdůrazňuje těžiště jejich bojového úkolu spočívající v přehrazení nějaké komunikace, údolí, řeky, železnice atd., aby bylo nepříteli zabráněno v dalším postupu. viz. KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. s. 497.

⁴⁷ KUPKA, Vladimír. *Metaxasova linie*. Dvůr Králové nad Labem 2001. s. 7.

rozprostírat i na značné části řeckého území, tedy Thrákie a Makedonie tak, aby Bulharsko mělo přístup k Egejskému moři, proto řecká vláda reagovala na uvedenou hrozbu výstavbou pohraničního opevnění podél hranice s Bulharskem. Tato obranná linie byla vymezena na východě městem Alexandropolis a na západě řekou Vardar, opevnění zde bylo budováno mezi léty 1936 až 1941. Tento pevnostní systém v řeckých dobových pramenech nese prosté označení jako „*opevněné postavení*“, avšak v tisku dostal označení „*Metaxasova linie*“, po tehdejším řeckém předsedovi vlády a posléze diktátoru Ioannisu Metaxasovi, který jeho výstavbu prosadil.⁴⁸

Řecké opevnění mělo s ohledem na hornatý povrch severní části Řecka uzávěrový charakter. Po francouzském vzoru byli nejdůležitější místa bráněny tvrzemi, které vycházely z myšlenky Tricaudových rozčleněných tvrzí. Méně ohrožené oblasti pak měly být zajištěny opevněním lehkým, nebo pouze polním opevněním.⁴⁹ Oproti svému francouzskému vzoru však toto opevnění bylo podstatně skromnější, Řecko v letech 1936 až 1940 postavělo v přepočtu zhruba 516 miliónů československých korun,⁵⁰ přičemž suma nezahrnovala pevnostní výzbroj, kdežto Československo na svůj opevňovací program na 15 let vyhradilo necelých 11 miliard korun včetně všech výdajů spojených s jeho výstavbou. Tento příklad napomáhá dostatečně nastínit úroveň řeckého opevnění. Přestože si slabý řecký stát nemohl dovolit vynaložit na výstavbu opevnění dostatek financí, podařilo se zbudovat rozsáhlé, byť skromně vybavené, tvrze, jejichž podzemní prostory byly členěné do několika pater a na povrchu bylo velké množství bojových objektů.⁵¹ Na rozdíl od soudobých pevnostních výstaveb však Řekové věnovali velkou pozornost pozorovacím objektům a klamným objektům, taktéž se zde objevily speciální objekty pro protiletadlové zbraně. Ochrana objektů proti útokům z letadel byla v ostatních státech řešena spíše zvětšením pasivní ochrany pevnostních objektů v podobě silných stěn a maskování. Řekové se taktéž více spoléhali na podporu polního vojska v prostoru mezi objekty pevnostní obranné linie.

V dubnu 1941 musela Metaxasova linie nakonec čelit mnohem zkušenějšímu nepříteli, než jakým bylo Bulharsko, proti kterému původně vznikla, tedy Německu. Na rozdíl od Jugoslávie, v Řecku byla obrana v pevnostech mnohem odhodlanější a urputnější. Ani odhodlání ale proti dobře vyzbrojené přesile nestačilo, a tak Řekové navzdory urputnému odporu německému tlaku rychle podlehli. Řecké síly v té době byly z části vázané bojem

⁴⁸ Tamtéž. s. 18.

⁴⁹ Tamtéž. s. 19.

⁵⁰ Přepočet je na základě kurzu z roku 1937; viz. KUPKA, Vladimír. *Metaxasova linie*. Dvůr Králové nad Labem 2001. s. 21.

⁵¹ DUBÁNEK, Martin a Pavel LACH. *Malá kniha o velkých bunkrech*. Praha 2013. s. 105.

s Italy, navíc do Řecka přes obsazenou Jugoslávii vtrhla německá armáda, a tak proti nim musela být nasazena část vojsk z Metaxasovy linie. Příkladem pevnostního boje v Řecku se stala pevnost Rupel, střežící Rupelský průsmyk na řecko-bulharské hranici, která vzdorovala přímému vojenskému obléhání ve dnech 6. až 10. dubna 1941. Odhodlaná posádka pevnosti Rupel se nevzdala ani poté, co všechny okolní pevnosti kapitulovaly. Němci proto přišli vyjednávat o kapitulaci, avšak velitel Rupelu, major Georgios Duratsos, je odmítl slovy, že: „*pevnosti se nevydávají, ale dobývají*“,⁵² přičemž byl odhodlán v boji pokračovat. Pevnost kapitulovala až 10. dubna, tedy až když kapitulace přišla z Athén rozkazem, a to na základě celkové kapitulace řecké armády.

Myšlenka opevňování se objevila i v takových státech, u kterých lze říci, že jejich vojenské plánování bylo koncipováno zcela opačným směrem, než jak tomu bylo u francouzského defenzivního plánování. Kupříkladu jednou z mnoha opevněných linií budovanou ve 30. letech Sovětských svazem byla tzv. Stalinova linie, jak ji německá propaganda a západní tisk nazývali, která se budovala na sovětských západních hranicích již od roku 1929, a která měla přehradit hranice na čáře Karélie – Černé moře. Ta byla založená na poněkud odlišném a více specifickém konceptu, než tomu bylo ve Francii, tedy na systému uzlů odporu, tedy prostorově omezených opevněných pásů v linii vedle sebe, a to v předpokládaných směrech případného útoku. Tyto opevněné uzly sestávaly z několika opěrných bodů, z nichž některé se podobaly rozčleněným tvrzím francouzského pevnostního stylu a byly schopny kruhové obrany. Opěrné body pak tvořilo seskupení malých samostatných kulometných objektů pro čelní či kosou palbu, které doplňovaly větší objekty, čili sruby, které nesly dělostřeleckou výzbroj. Mezi jednotlivými uzly potom byly záměrně ponechány neopevněné mezery, jimiž měli proniknout svazky polní armády a zasáhnout tak do boků útočících nepřátel.⁵³

Po vypuknutí druhé světové války a sovětském obsazení východního Polska se však tato opevněná linie ocitla hluboko v týlu, tudíž se jevila jako nepotřebná a zbytečná, přičemž byla nahrazena novou pevnostní linií blíže nově vytyčeným hranicím, která dostala označení linie Molotovova. Na jejím konceptu již lze pozorovat výrazný francouzský vliv, jelikož zde již byl využit princip bočních paleb. Do německého útoku na Sovětský svaz 22. června 1942 však nebyla tato linie dostavěna, navíc do ní byla přivážena výzbroj demontovaná z objektů

⁵² BRABEC, Martin. *Opevněné linie v Evropě*. In: *Válka revue. Speciál Československé opevnění*, 2013, s. 12.

⁵³ KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s. 267.

Stalinovy linie, kde byla jeho absence později klíčová. Sovětské opevnění proto během válečného střetnutí s Německem nesehrálo žádnou významnější roli.

Již popisovaný mýtus Verdunu, který měl značný vliv na zrod francouzského defenzivního myšlení, měl naopak na druhé straně barikády, čili v Německu, zcela opačný důsledek. V tomto případě Verdun zapůsobil jako varování proti přímému útoku proti dobře opevněné železobetonové linii, která by rozbila a zastavila útočící vojsko. Díky tomu se v Německu objevila myšlenka blitzkriegu, čili útočné a především rychlé bleskové války, pravého opaku francouzského defenzivního smýšlení. Blitzkrieg byl založen na rychlém průniku tankových a motorizovaných jednotek za podpory letectva, nepřátelskou obranou. Průnik v širokých klínech, kterými by útočící vojsko proniklo do nepřátelského týlu, by byl rozvinut v klešťový obchvat, kterým by se zaútočilo na nechráněnou linii obrany, což by vedlo k jejímu zhroucení.

I přes takovéto agresivní smýšlení však Německo zajistilo své hranice opevněním, neboť zde vyvstávala obava z již prožité války na dvou frontách, která se jevila jako zhoubná pro úspěch budoucích vojenských operací. Opevnění se tedy zprvu budovalo na východních hranicích, čímž vzniklo kupříkladu tzv. Festungsfront Oder-Warthe-Bogen (*O.W.B.*), známé též jako Meziříčský opevněný rajón (*MRU*), které mělo přehradit nejkratší, asi 150 kilometrů dlouhou cestu na Berlín v místě, kde se polské území nejvíce zařezávalo do Německa. Dále na něj ze severu navazující Pomořanský val (*Pommernstellung*) a z jihu řídce opevněný Oderstellung, přičemž se opevňovalo taktéž ve východním Prusku. Tyto první moderní německé opevňovací pokusy z let 1932 až 1935 byly původně omezeny podmínkami, plynoucími z Versailleské mírové smlouvy.⁵⁴

Po nástupu Adolfa Hitlera k moci se počítalo v první řadě s výboji na východ,⁵⁵ k jejichž úspěchu však bylo nutné zajistit bezpečnost týlu, proti otevření druhé fronty. Na tomto základě vzniklo nejvýznačnější německé opevnění období třicátých let dvacátého století, tedy opevnění západních hranic zvané Západní val - *Westwall*, též známé pod nesprávným spojeneckým označením Siegfriedova linie.⁵⁶ Budování Západního valu, který byl německou odpovědí na francouzskou Maginotovu linii, započalo v roce 1936, tedy ihned po obsazení demilitarizovaného Porýní. Výstavba byla úspěšena Hitlerovým přímým rozkazem v roce 1938, a zastavena v roce 1940, kdy se po německých válečných úspěších a

⁵⁴ DUBÁNEK, Martin a Pavel LACH. *Malá kniha o velkých bunkrech*. Praha 2013. s. 67.

⁵⁵ HOLUB, Ota. *Zrazené pevnosti*. Praha 1982. s. 24.

⁵⁶ DUBÁNEK, Martin a Pavel LACH. *Malá kniha o velkých bunkrech*. Praha 2013. s. 18.

obsazení západní Evropy linie ocitla v týlu, čili ztratila svůj smysl. Část výzbroje byla později přesunuta na nově budovaný Atlantický val. Linie byla dlouhá přes 630 kilometrů a táhla se po německé hranici od města Kleve na severu, až po švýcarské hranice na jihu. V literatuře se často objevuje názor, že koncepčně šli Němci na rozdíl od Francouzské fortifikační školy, vlastní cestou. Západní val byl tvořen především početným unifikovaným lehkým opevněním, vybaveným jednou hlavní zbraní, které tvořilo většinu objektů této linie, a které mělo přesně určený bojový úkol, na rozdíl od víceúčelových francouzských objektů, avšak byly zde budovány též i těžké objekty, tedy takzvané „B-works“, které mohly být propojeny podzemními chodbami, čímž nesly prvky Tricaudovy rozčleněné tvrze.⁵⁷ Vývoj druhé světové války pak donutil obnovit práce na Západním valu v roce 1944, postupujícím spojence zastavit však nedokázal, a sehrál v tomto období pouze epizodickou roli.

Význam německého Západního valu je však společně s významem francouzské Maginotovy linie pro celkový smysl této kapitoly stěžejní. Výstavba opevnění je pro každý stát, mimo jeho bojovou hodnotu, především rozhodnutím politickým, což právě oba tyto pevnostní systémy skvěle demonstrují. Francie z počáteční myšlenky na uchránění vlastního území vytvořila zcela nový koncept obrany země, který celkově ovlivnil chápání válečného konfliktu, a kterýž byl založený na moderním systému opevnění, zhmotněném v Maginotově linii. Původní prostá myšlenka opevnit se měla poskytnout obránci drahocenný čas a uchránit jeho území před devastací, přičemž by následně vyrazilo zmobilizované vojsko za železobetonovou bariéru, čímž by zasadilo útočníkovi rozhodující odvetný úder. Ovšem v průběhu času, důsledkem strnulého myšlení vojenských špiček, které budoucí konflikt předpovídalo pouze v podobě vycházející z měřítek předchozího konfliktu, i samotnou nezpochybnitelnou kvalitou opevnění se nově vykrystalizovaná doktrína transformovala v jakési všespasitelné dogma. Toto všespásné dogma Maginotovy linie dovedlo Francii k porážce v červnu 1940.

Na přelomu dvacátých a třicátých let dvacátého století došlo k zásadnímu zvratu ve vývoji evropského meziválečného uspořádání. Evropa byla zasažena hospodářskou krizí, která všeobecně oslabila víru ve fungování demokratického zřízení, který nebyl schopen krizi předejít a účinně jí řešit. To se nejvíce projevilo v Německu, kde se dne 30. ledna 1933 stal kancléřem vůdce Adolf Hitler, jehož národní socialismus přislíbil obyvatelstvu vyřešení krize a oproštění se ze svazujících podmínek nastolených Německu ve Versailles, přičemž usiloval o absolutní vládu nad Německem. Hitlerovy expanzivní plány o německém životním prostoru,

⁵⁷ KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s 267.

formulované v jeho spise *Mein Kampf* se střetly s existenčními zájmy jak mocností, v čele s Francií, tak především malých států ve střední Evropě, které vznikly po první světové válce a kde žily početné německé menšiny, z našeho pohledu pak zejména Československa. Pro úspěšné naplnění těchto ideologických cílů bylo nezbytné změřit síly s Francií, která stála po versailleské mírové konferenci jako vůdčí mocnost a ochránkyně středoevropských států v centru evropského dění, a porazit ji.

Tato situace pochopitelně vyústila v krach odzbrojovací konference v Ženevě, kterou němečtí delegáti 14. října 1934 opustili, přičemž o pár dní později, 21. října opouštějí i společnost národů a zdálo se proto být téměř jisté, že další válka je nevyhnutelná. Aby mohli národní socialisté v Německu začít s uskutečňováním svých dobovačných plánů, k jejichž realizaci bylo nezbytně nutné nerušeně vybudovat armádu, potřebovali se zprvu vymanit z mezinárodní politické izolace způsobené odchodem z odzbrojovací konference, čehož se snažili docílit dosti specifickým způsobem.⁵⁸ Německá diplomacie započala nabízet okolním státům oboustranné pakty o neútočení, které zároveň měly oslabit Francii, a to tak že by narušily spojenecký systém, jenž Francie vytvořila již ve dvacátých letech s Polskem a Československem. Poláci na tuto nabídku přistoupili počátkem roku 1934 z důvodu nedůvěry v pevnost francouzského spojení, která vyplynula z Rýnského garančního paktu, který stabilizoval německé hranice na západě, nikoli však východě.⁵⁹ Poláci navíc nespatořovali hlavního nepřítele tak jako Francouzi v Německu, nýbrž v Sovětském svazu, s nímž už svedli válečné střetnutí mezi roky 1919 až 1921. Tímto paktem, který byl uzavřen na dobu deseti let s možností prodloužení, si Poláci papírově zajistili bezpečnost své západní hranice a mohli tak hlavní branné síly soustředit právě na hranicích se Sovětským svazem. K prohloubení polské nedůvěry vůči Francii přispělo uzavření spojení mezi Francií a Sovětským svazem z 2. května 1935 a následné uzavření spojenecké smlouvy mezi Československem a Sovětským svazem z 10. května 1935.

Tyto skutečnosti de facto vyřadily Polsko z francouzského aliančního systému, čímž razantně snížily vyhlídky na úspěšné vedení případné války s Německem ve francouzském pojetí, tedy ze dvou směrů a za asistence spojenců, ačkoli francouzské velení počítalo se společným postupem Polska a Československa ještě dlouho po uzavření polsko-německého paktu o neútočení.⁶⁰ V Německu byla v březnu 1935 obnovena branná povinnost a následujícího roku byla obsazena demilitarizovaná zóna v Porýní, čímž se Německo zcela

⁵⁸ STRAKA, Karel. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha 2007. s. 15.

⁵⁹ Tamtéž. s. 71.

⁶⁰ Tamtéž. s. 17.

vymanilo z versailleských omezení. Francie však v rámci zachování míru v Evropě a z obavy, vycházející ze zkušenosti s akcí v Porúří v lednu 1923, že by odvetná akce přivedla Belgii, Itálii a Velkou Británii na stranu Německa a Francii tedy do izolace, nezakročila.⁶¹ Po těchto událostech se ještě více prohloubil dogmatický charakter francouzské vojenské doktríny, založené na defenzívě, která spoléhala na pevnostech Maginotovy linie.

Maginotova linie vytvořila iluzi neprůchodnosti, o níž byli Francouzi přesvědčeni, a díky které proto ztratili zájem o jakékoli její překročení, přestali tak uvažovat o jakýchkoli zákrocích proti Německu, čímž ztratili strategickou iniciativu a ponechali tak volné ruce agresivním nacistickým plánům. Cítili se za svou betonovou bariérou dostatečně zabezpečeni, proto již nebylo třeba ji opouštět. Nepochota opustit pevnosti byla ještě více umocněna po roce 1936, a to v důsledku německé odpovědi na Maginotovu linii - Západním valem, který byl dle francouzských odhadů značně přeceněný.⁶² Západní val ve skutečnosti nebyl svými parametry příliš přesvědčivý prostředek účinné obrany, což se potvrdilo o několik let později, avšak dobře posloužil jako psychologická zbraň, která přes všechny své nevýhody utvrdila francouzskou generalitu na setrvání v pevnostech Maginotovy linie, čímž byl pohřben jakýkoli koncept vedení odvetné války s Německem, založený na aktivní francouzské pomoci válčícím spojencům na východě, kvůli kterým Francie nebyla ochotná nechat své muže vykrvácet v údajně neprodyšných liniích Západního valu.⁶³ Byly to obavy ze zničení, které nakonec Francii a její konstrukt meziválečné Evropy zničily. Snaha o udržení všeho vyústila de facto ve zničení všeho a ani moderní betonové hradby dalšímu světovému ničení nezabránilly.

⁶¹ Tamtéž. s. 18.

⁶² HOLUB, Ota. Zrazené pevnosti. Praha 1982. s. 26.

⁶³ SHIRER, William Lawrence. *Vzestup a pád třetí říše*. Praha 2006. s. 83.

5 Počátky opevňování v Československu.

Československo vzniklo jako jeden z nástupnických států na troskách rakousko-uherského mocnářství v roce 1918 a hned po svém vzniku se stalo svým sousedům doslova trnem v oku. V letech 1918 až 1920 muselo své území uhájit hned na několika frontách. Především s Maďarskem si muselo při svém zrodu vydobýt Slovenské území. Taktéž muselo svěst válečné střetnutí s nově vzniklým Polskem, přičemž tato kratičká válka znamenala vyvrcholení sporu o území strategicky významného Těšínska, a který musel být nakonec rozhodnut vítěznými mocnostmi. Významný činitel v nově vzniklém státě představovala početná německá menšina, která odmítala stát se součástí tohoto mnohonárodnostního konstruktu pod taktovkou Čechů a Slováků, proto Němci v říjnu 1918 vyhlásili tzv. Německé Rakousko, jehož území čítalo i 4 provincie na území nově zformovaného Československa. Tyto německé separatistické snahy byly potlačeny vojensky.

Z počátku fungující versailleské uspořádání však tyto snahy okolních států o územní zisky na úkor Československa z prvopočátku umlčelo a v podstatě je upozadilo na pozdější dobu, proto Československo prožilo prvních patnáct let své existence v relativním klidu, kdy se nemuselo obávat svých sousedů. Se svými sousedy také uzavřelo několik smluv, či paktů, které jej měly uchránit. S Polskem došlo v listopadu 1921 k podepsání smlouvy o respektování státní celistvosti a vzájemné neutralitě,⁶⁴ o měsíc později i k podepsání smlouvy s Rakouskem.⁶⁵ Zrak byl proto upřen na Maďarsko, kde jakoukoli spolupráci zablokoval maďarský revizionismus, zejména v oblasti korekce hranic. Přestože bylo Maďarsko svázáno mírovými podmínkami z Trianonu, jevílo se pro mladý stát jako hrozba největší a to nejenom pro Československo. Proti maďarské hrozbě byl utvořen spojenecký pakt známý jako tzv. Malá dohoda, jehož základ na počátku dvacátých let tvořily oboustranné smlouvy s Jugoslávií ze 14. srpna 1920 a Rumunskem z 23. dubna 1921.⁶⁶ Malá dohoda předpokládala společný postup proti případné maďarské agresi. Patnáct relativně bezpečných let pod ochranou poválečných mírových smluv, tedy nebylo třeba se zabývat zabezpečením státu především ze strany Maďarska, Polska a Rakouska.

Co se týče vztahu s Německem, ačkoli zde ministr zahraničí a nositel Nobelovy ceny míru Gustav Stresemann v lednu 1925 prohlásil, že se „*německé naděje zrcadlí v podobě*

⁶⁴ DEJMEK, Jindřich a František KOLÁŘ. *Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920-1921. Svazek II.* Praha 2005. s. 321-324.

⁶⁵ Tamtéž. s. 393-395.

⁶⁶ ŠRÁMEK, Pavel. *Ve stínu Mnichova.* Praha 2008. s. 33.

státu, k němuž měla náležet všechna středoevropská území, obydlená Němci“, přičemž dodal, že „vznik tohoto státního celku se neobejde bez pohlcení příslušníků jiných národů pod německou suverenitu“, ⁶⁷ přesto se Německo jevílo jako slabé, zejména díky omezením Versailleské mírové smlouvy, proto nebylo pokládáno za větší hrozbu, navíc se domácím politikům po celá dvacátá léta víceméně dařilo držet korektní vztahy a spolupracovat i po stránce ekonomické. Avšak na přelomu dvacátých a třicátých let dvacátého století se německá vláda snažila nalézt skulinu ve zbrojních omezeních, nastolených Versailleskou smlouvou, a znovu tak potají vyzbrojit Německo, což by vážně ohrozilo československé zájmy v budoucích dobách. ⁶⁸ Tyto skutečnosti nezůstaly pochopitelně bez povšimnutí, ačkoli přímé důkazy o tomto úsilí v Československu nebyly k dispozici. V periodické zprávě československých zpravodajců z 5. července 1932 se objevilo toto shrnující tvrzení nastalé situace: „...Německo, ať demokratické či nedemokratické, ať Stresemannovo či Brüningovo, Papenovo či Hitlerovo, bude vždycky se pokoušeti o sabotáž závazků převzatých versailleskou smlouvou i pozdějšími mezinárodními úmluvami, pokud jím byly podepsány více méně nedobrovolně, a bude tyto úmluvy respektovati jen potud, pokud je k tomu bude nutit mezinárodněpolitická konstelace. Po dosažení parity ve zbrojení, což je nejbližším jeho cílem, a po odhození břemen reparačních i po stránce právní, bude míti na mysli likvidaci polského koridoru a úpravu slezské hranice, přijde pak na řadu sárské území, anšlus, baltické okrajové státy a lze již předem počítati s tím, že dříve či později bude je zaměstnávat i otázka autonomie československých Němců.“ ⁶⁹

Situace se pro Československo radikálně zhoršila po 30. lednu 1933, tedy kdy se Adolf Hitler stal německým kancléřem. Toto datum sice neznamenal vrchol nacistického boje, avšak byl to důležitý milník, který předznamenal budoucí německou politiku, tedy politiku, v níž se s existencí Československa, v rámci naplnění Hitlerových myšlenek nedalo počítat. V této situaci bylo nutné předpokládat zhoršení vztahů se sousedními státy Polskem a Maďarskem, které do té doby nebyly považovány za nebezpečné, ale které by mohly v rámci naplnění svých územních požadavků utvořit pro Československou republiku výrazně nepříznivé spojení s Německem, které by znamenalo pro Československo smrtelné ohrožení. ⁷⁰ Tato obava byla ještě více umocněna podpisem paktu o neútočení mezi Polskem a Německem na začátku roku 1934. Bylo tedy již zcela zřejmé, že hlavní těžiště ohrožení se

⁶⁷ STRAKA, Karel. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha 2007. s. 10.

⁶⁸ Více viz. STRAKA, Karel. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha 2007. s. 10-11.

⁶⁹ VÚA–VHA, fond VKPR, karton 117, č.j. 243/32 důvěrné., obsahující zprávu Vyslanectví Československé republiky v Berlíně čis. 734/32 res. z 5. 7. 1932, odd. *Změna vlády a německá zahraniční politika*, s. 67.

⁷⁰ KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s. 268.

přeneslo z Maďarska na Německo a pod tlakem této nově nastalé situace byla tedy Československá republika nucena zabývat se opatřeními pro zvýšení své obranyschopnosti.

V první řadě bylo jasné, že možná válka s mnohonásobně a všestranně silnějším Německem byla by pro, oproti Německu, malý a slabý středoevropský stát Československo válkou obrannou, přičemž neměla být vedena samostatně, ale na základě širší koalice. V této koaliční válce s Německem by hlavní úkol spočívající na bedrech československé armády byla snaha o ústupový boj, přičemž mělo být uchováno bojeschopné jádro armády k pozdější protiofenzívě. V rámci takové obrany měl být zároveň nalezen způsob, jak prostřednictvím vázání nepřátelských sil ulehčit, a zároveň tak poskytnut dostatečný čas spojencům, tedy Francii, aby jejich smluvená pomoc mohla přijít co nejrychleji a byla tím pádem co nejefektivnější.⁷¹ V dobových dokumentech jsou tyto plány popisovány tak, že je nezbytné: „...na počátku válečných operací zaujmout strategickou obranu k tomu cíli, aby vázáním co největšího počtu nepřátelských sil a prostředků československá armáda získala pro spojence potřebný čas, ... udržet si tím možnost zapojit se později protiofenzívou k postupu spojeneckých armád na pevném předpokladu, že tyto armády budou proti Německu postupovat ofenzívně hned od počátku válečného konfliktu“.⁷² Z citovaného tvrzení vyplývá, že jakákoli obrana bez podpory spojenců by byla bezpředmětná. Zprvu se předpokládalo, že půjde o ústupovou obranu v podobě, kdy polní armáda ustoupí z oblasti Čech a Moravy do oblasti Slovenska, kde se zakope v horách a vyčká příchodu spojenců.

Pro zajištění účinnosti takové obrany bylo tedy nutné najít způsob, jakým ji docílit a dobře zvážit jak tedy co možná nejvýhodněji investovat miliardy národního bohatství. Úvahy vojenských činitelů o zajištění obrany státu proti případnému útoku ze strany Německa se zúžily na dvě možná řešení, která sama o sobě byla dosti obdobná již popsaným francouzským vojenským úvahám, které v tomto případě předcházely výstavbě Maginotovy linie. Za prvé tedy – opevnit své hranice, po francouzském či belgickém vzoru a bránit se tak úpornou obranou na místě, předejít překvapivému útoku jeho zdržením na hranicích: „*Bude-li naše armáda dříve u hranic než armáda nepřátelská, není třeba opevnění, ovšem za předpokladu, že naše armáda je přinejmenším tak silná, jako nepřátelská. Máme-li menší armádu než nepřítel, i když zmobilizujeme seberyhleji, přece se bez opevnění neobejdeme...*“.⁷³ Druhou možnost pak představovalo vybudování početné motorizované a mechanizované armády, která by byla schopná reagovat na nečekaný úder protivníka, kdy by

⁷¹ AARON, Lubomír. *Československé opevnění 1935-1938*. Dvůr Králové nad Labem 1998. s. 6.

⁷² BÍLEK, Jiří. *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918 – 1939)*. Praha 1987, s. 424.

⁷³ HOLUB, Ota. *Zrazené pevnosti*. Praha 1982. s. 34.

tento zákrok byl založen na operacích založených na manévrovém boji v součinnosti se silným letectvem. Ovšem jak již napověděla předchozí citace, motorizování armády by proti soupeři, jakého lidnatější Německo představovalo, nemělo smysl, neboť proti němu by nebylo možné si zajistit početní převahu. Mimoto musely být v těchto úvahách přirozeně zohledněny zejména ekonomické možnosti státu a tehdejší pokrok ve vojenství, které příliš nenahrávaly druhé zmíněné možnosti obrany. Řešení zlepšení bezpečnosti státu prostřednictvím budování početné armády by bylo neúměrně nákladné, tehdejší Československo koneckonců nemělo dostatek lidí k budování takové armády, jakou by si obrana jeho hranic vyžádala. Navíc bylo v té době zcela závislé na dovozu pohonných hmot.⁷⁴ Bylo nutné tedy nalézt způsob, jak vyrovnat početní převahu a tento způsob představovala jediné vystavba opevnění.

Proč by pro Československo byla výhodnější stejná koncepce, jakou zvolili francouzští spojenci, tedy koncepce založená na obraně v opevnění, shrnul nejlépe ve své úvaze o rentabilitě fortifikace divizní generál Karel Husárek,⁷⁵ ten napsal: *„Jde o to, abychom uvážili, zda se vyplatí zakopávat a znehybňovat miliardy národního jmění. Uvažujme např. o prostoru Labe-Odra, kde obranná čára měří asi 400 km. Nepřítel je sto po mobilisaci svých sil a uzná-li to za prospěšné, nasadit zde asi 30-36 divisí, včetně jednotek krytu. I když válka začne tím způsobem, že nám dá čas mobilisovat a provést nástup (dnes to není pravděpodobné), potřebovali bychom nejméně 25-30 divisí pro tento prostor, abychom měli opodstatněnou naději, že jej uhájíme. Tolik divisí sem nikdy nemůžeme dát, poněvadž prostě na to nemáme lidí, nemluví ani o jejich vyzbrojení. Postavení jedné divise (její výzbroj a vystrojení) stojí 150 milionů Kč., v čemž jsou započteny příslušné sborové a armádní jednotky zbraní a služeb a pět palebných průměrů střeliv. 30 divisí spotřebuje asi 600.000 mužů a základního nákladu*

⁷⁴ KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s. 269.

⁷⁵ Karel Husárek, divizní generál. (1893-1972) – absolvent reálného gymnázia v Prostějově, poté pokračoval na Höhere Technische-Schule v Brně. Do první světové války byl odveden v lednu 1916 a byl zde jmenován velitelem ženijní čety na ruské frontě, ale v červnu 1916 byl zajat. V září 1917 vstoupil do československých legií, kde se stal velitelem ženijní sekce 2. samostatné technické rotý ruských legií, v bojích proti bolševikům na magistrále velel ženijnímu oddílu, od září 1918 zastával funkci zástupce náčelníka štábu 2. střelecké divize ruských legií a od ledna 1919 působil jako důstojník zvláštního určení ve štábu Sibirské armie. Dosáhl hodnosti majora ženijního vojska a v ruské armádě mu byla propůjčena hodnost polkovník. Do vlasti se vrátil v říjnu 1920 a byl jmenován velitelem ženijního pluku 4. V letech 1924-1926 absolvoval École Supérieure de guerre. Od října 1930 byl náčelníkem štábu Zemského vojenského velitelství v Bratislavě, od září 1931 stál v čele Velitelství zemského ženijního vojska v Bratislavě. V únoru 1933 mu byla udělena generálská hodnost. Od prosince 1933 působil ve funkci prvního zástupce náčelníka Hlavního štábu branné moci, v říjnu 1935 se stal podnáčelníkem, přičemž od března 1935 stál zároveň v čele Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP). Na podzim 1938 jmenován ministrem železnic, po okupaci v prosinci 1939 penzionován. V letech 1939-41 zastával místo ředitele dubnického závodu Akciové společnosti, dříve Škodových závodů Plzeň, od podzimu 1941 působil na pražském ústředí firmy. Po osvobození byl za svoji činnost skandalizován, avšak soudně očištěn, ovšem do branné moci již nebyl přijat.

Viz. FIDLER, Jiří a Václav SLUKA. *Encyklopedie branné moci Republiky Československé 1920-1938*. Praha 2006. s. 288-289.

4.500 milionů Kč. Denní náklad za mobilisace (bez střeliva a pohonných hmot) na divisi činí asi 200.000 Kč., to jest na 30 divisi asi 6 miliónů Kč. Střelivo pro divisi, počítáme-li jeden palebný průměr denně, stojí pro den 6 miliónů Kč., tj. pro 30 divisi 180 miliónů Kč. Pro den boje. Opevníme-li prostor Labe-Odra v délce 330 km, zbytek 70 km jen nesouvisle a přehrazením komunikací, budeme potřebovat osádky (45.000 mužů), asi 2 divise do Krkonoš a Jeseníků, kde budou opevnění nesouvislá (40.000 mužů) a asi 4 divise pokud možno motorizované (60 – 80.000 mužů), celkem 165.00 mužů. Od takto vybaveného úseku můžeme čekat přibližně stejnou obrannou hodnotu, pokud se budeme bít na čáře opevnění, jako od zmíněných 30 divisi. Jeví se tudíž úspora 335.000 mužů, úspora na lidech – statku nejcennějším. Finančně budou navrhovaná opevnění stát asi 4.500 miliónů Kč. I s municí, přibližný náklad na rovnocenný počet divisi, jež nejsem sto postavit pro nedostatek lidí. Tímto srovnáním je nejlépe vidět, jak možno v míru zvýšit náš obranný potenciál opevněními a snad jedině tím vyrovnat nevýhodu poměru obyvatelstva k délce ohrožených hranic. Finanční oběti tomuto účelu přinesené, jež vlastně jsou jen prací národa v míru, mohou ušetřit jeho krve za války, né-li vůbec odvrátit nepřítele od útoku, poněvadž nebudeme takto snadnou kořistí.“⁷⁶

Plán ústupového boje z Čech a Moravy na Slovensko byl navíc konzultován oběma generálními štáby spojeneckých zemí při tajném pařížském setkání mezi 11. a 12. červnem 1934, kdy takovéto ústupové řešení bylo Francouzi odmítnuto jako nevhodné pro vlastní francouzské záměry pro boj s Němci.⁷⁷ Místo toho bylo Francouzi zdůrazněno, že obrana v Čechách a na Moravě má být pevnější a delší. Aby mohla být takováto obrana vůbec možná, bylo spojenci nabídnuto řešení, a to právě výstavba opevnění, přičemž Francouzi zároveň nabídli technickou pomoc na jeho realizaci.⁷⁸ Opevnění pak mělo v rámci této obrany napomoci zabránění rozdělení území republiky v nejužším místě na Čechy a Slovensko, a to úderem z jihu směrem na Brno a ze severu, přesněji z prostoru Kladska, směrem na Olomouc.⁷⁹ Zmíněná negativa vedení aktivní obrany založené na silné motorizované a manévrující armádě a uvedené francouzské doporučení přispěla k tomu, že v Československu, převládla myšlenka obrany založené na odolných železobetonových pohraničních stálých pevnostech, stejně jako ve Francii. Statický způsob obrany byl však přesto kritizován, mnoho tehdejšími představiteli armády, přičemž vlna této kritiky by se dala výstižně shrnout do

⁷⁶ VÚA–VHA, fond ŘOP 1936, sig. 99-5/55-2, č.j. 2300/taj. Hl. št. ŘOP 1936 – Zpráva náčelníka hlavního štábu o programu stálého opevnění; část VI. „Úvaha o rentabilitě fortifikace“.

⁷⁷ STRAKA, Karel. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha 2007. s. 71.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ VÚA–VHA, fond ŘOP 1936, sig. 99-5/55-2, č.j. 2300/taj. Hl. št. ŘOP 1936 – Zpráva náčelníka hlavního štábu o programu stálého opevnění; část I. „Všeobecné zásady. Účel a systém stálého opevnění u nás v různých prostorech.“ s. 1.

výroku vyneseno v červenci 1935 štábním kapitánem J. Tesaříkem: „*budoucí válka bude válkou pohybu, svědčí o tom všeobecné i tajné motorizování... Nic nám nepomohou moderní, časem zvětralé pohraniční mrtvé pevnosti...*“.⁸⁰

Na základě zmiňovaného jednání v Paříži se československý generální štáb zcela ztotožnil s francouzským návrhem o výstavbě opevnění a tak bylo Nejvyšší radou obrany rozhodnuto, že státní hranice s Německem, Rakouskem a také Maďarskem budou opevněny, přičemž dne 14. července 1934 bylo tímto orgánem vyčleněno na výstavbu opevnění prvních 200 miliónů korun.⁸¹ Věci se daly rychle do pohybu a neprodleně po přijetí konečné koncepce obrany státu prostřednictvím fortifikací v létě 1934 muselo být tedy podniknuto několik přípravných kroků, které by pak vyústily v jeho finální praktickou realizaci. V první řadě bylo třeba získat potřebné zkušenosti od Francie, kde již výstavba opevnění probíhala v plném proudu. Krátce po přijetí této koncepce tedy již 14. srpna 1934 odcestovala prozatím tajně a neoficiálně malá skupinka československých armádních odborníků do Francie na zkušební prohlídku pevností Maginotovy linie v okolí Štrasburku,⁸² v jejím čele stál brigádní generál František Havel.⁸³ Tato cesta sice neznamenal předání dokumentace opevnění, přesto však přinesla první cenné poznatky o opevnění, kupříkladu o pevnostních objektech, jejich výzbroji, vybavení, organizaci a podobně.

Klíčovým datem pro organizaci prací československého opevňování se stal 20. březen 1935, kdy byla vytvořena Rada pro opevňování (RO), jejíž náplní bylo předkládání rozsahu opevňování a jeho časové dispozice Národní radě obrany státu, přičemž měla taktéž zajišťovat finance, materiál a personál nezbytný pro výstavbu opevnění, dále bylo vytvořeno Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP) jako její výkonný orgán, který měl na starosti podrobnosti

⁸⁰ BÍLEK, Jiří. *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918 – 1939)*. Praha 1987, s. 424-425.

⁸¹ STRAKA, Karel. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha 2007. s. 71-72.

⁸² HOLUB, Ota. *Zrazené pevnosti*. Praha 1982. s. 29.

⁸³ František Havel, Ing., brigádní generál. (1883-1958), Absolvoval reálné gymnázium v Lounech a stavební obor Českého vysokého učení technického v Praze, pracoval jako technik u několika stavebních firem. Po vypuknutí první světové války se stal velitelem čety Infanterie-Regiment Nr. 21 na ruské frontě, kde byl v květnu 1915 zajat. V květnu 1916 vstoupil do československých vojenských jednotek, stal se velitelem čety a v červenci 1917 se stal velitelem roty 1. střeleckého pluku ruských legií. V září 1917 převzal funkci velitele ženijního oddílu pluku, se kterým se zúčastnil bojů na magistrále proti bolševikům, v říjnu 1918 byl jmenován náčelníkem ženijního oboru Československého vojska na Rusi; dosáhl hodnosti podplukovníka ženijního vojska. V únoru 1921 byl jmenován přednostou technického oddělení Zemského vojenského velitelství pro Čechy, od ledna 1921 stál v čele Velitelství zemského ženijního vojska pro Čechy, v únoru 1925 mu byla udělena generálská hodnost a od října 1925 působil jako velitel Velitelství zemského ženijního vojska v Praze. V září 1931 byl jmenován přednostou Prvního oddělení (ženijního) Čtvrtého odboru Ministerstva národní obrany, za branné pohotovosti na podzim 1938 zastával funkci přednosty IV. Odboru Ministerstva národní obrany a po okupaci českých zemí byl v červenci 1939 penzionován. Viz. FIDLER, Jiří a Václav SLUKA. *Encyklopedie branné moci Republiky Československé 1920-1938*. Praha 2006. s. 244.

taktického, technického, ekonomického, právního a administrativního charakteru.⁸⁴ V rámci Ředitelství opevňovacích prací byly vytvořeny ženijní skupinová velitelství, která pak řídila konkrétní výstavbu těžkého opevnění. Na přelomu dubna a května 1935 byla podniknuta druhá, tentokrát oficiální studijní a taktéž rozsáhlejší cesta na prohlídku Maginotovy linie do Francie, opět v okolí Štrasburku a za účasti představitelů ŘOP generálů Karla Husárka, Karla Štěpánka⁸⁵ a dalších osobností. Ještě na podzim roku 1934 nechal náčelník hlavního štábu generál Ludvík Krejčí⁸⁶ provést první terénní průzkum trasy opevnění na Ostravsku a do léta 1935 byly vypracovány konkrétní stavební plány, přičemž první stavební úsek u Bohumína byl zadán v říjnu téhož roku.⁸⁷

⁸⁴ STRAKA, Karel. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha 2007. s. 72-73.

⁸⁵ Karel Štěpánek, Ing., brigádní generál. (1883-1966). Absolvoval reálné gymnázium v Praze a stavební obor Českého vysokého učení technického v Praze, působil jako stavební inženýr u firmy Paroulek. Po vypuknutí první světové války se stal velitelem čety Infanterie-Regiment Nr. 28 a od března 1915 velel četě Infanterie-Regiment Nr. 36 na ruské frontě, kde byl v květnu 1915 zajat. V únoru 1917 se stal konstruktérem Artillerijského zavodu v Caricynu, v dubnu 1918 vstoupil do československých vojenských jednotek a stal se velitelem čety Kurganského praporu, od října 1919 stál v čele technického oddělení štábu Velitelství Dálného východu; dosáhl hodnosti majora ženijního vojska. Od října 1920 působil u Likvidačního úřadu zahraničních vojsk, v dubnu 1921 se stal zástupcem velitele Ženijního pluku 5, od ledna 1922 působil ve funkci zástupce velitele a od října 1923 ve funkci velitele Železničního pluku. V říjnu 1925 se stal zástupcem velitele Velitelství zemského ženijního vojska v Praze, od září 1929 zastával funkci velitele Velitelství zemského ženijního vojska v Brně, a v červenci 1933 obdržel generálskou hodnost a v listopadu 1934 převzal funkci přednosty opevňovací skupiny Prvního oddělení (ženijního) Čtvrtého odboru Ministerstva národní obrany. Od března 1935 byl přednostou Druhého oddělení (technického) Ředitelství opevňovacích prací, v květnu 1938 převzal funkci zástupce velitele Ředitelství opevňovacích prací, a za branné pohotovosti 1938 zastával funkci velitele technických prací Velitelství „ČV“ a v červenci 1939 byl penzionován.

Viz. FIDLER, Jiří a Václav SLUKA. *Encyklopedie branné moci Republiky Československé 1920-1938*. Praha 2006. s. 614-615.

⁸⁶ Ludvík Krejčí, armádní generál. (1890-1972). Absolvoval reálné gymnázium ve Vyškově a Vyšší lesnickou školu v Písku, pracoval jako lesní adjunktant. Po vypuknutí první světové války byl jmenován velitelem čety Infanterie-Regiment Nr. 4 na srbské, černohorské a albánské frontě, v červenci 1916 se stal velitelem rotty Feld-Jägerbataillon Nr. 4 na italské a rumunské frontě, kde byl v květnu 1917 zajat. V červenci 1917 vstoupil do československých vojenských jednotek, v říjnu 1917 byl jmenován velitelem rotty a v březnu 1918 velitelem praporu 6. střeleckého pluku ruských legií, vyznamenal se v bojích s bolševiky na magistrále a v říjnu 1918 se stal velitelem pluku, od prosince 1918 zastával funkci velitele 2. střelecké divize ruských legií; dosáhl hodnosti plukovníka pěchoty. V červenci 1920 se stal velitelem 6. divize, v letech 1923-1925 studoval na École supérieure de Guerre a v červnu 1923 mu byla udělena generálská hodnost. Od září 1925 působil ve funkci velitele 4. Divize, v prosinci 1932 byl jmenován velitelem Zemského vojenského velitelství v Košicích a v listopadu 1933 se stal náčelníkem Hlavního štábu branné moci, přičemž s jeho jménem je spojena komplexní reorganizace československé branné moci ve druhé polovině třicátých let. Za branné pohotovosti státu na podzim 1938 zastával funkci hlavního velitele, počátkem března 1939 byl na nátlak ze zahraničí odvolán ze všech funkcí a penzionován, po okupaci českých zemí byl od října 1941 do července 1942 vězněn. V červnu 1945 byl znovu povolán do služby, žádnou funkci však již nezastával a v únoru 1947 opět penzionován.

⁸⁷ AARON, Lubomír. *Československé opevnění 1935-1938*. Dvůr Králové nad Labem 1998. s. 10.

6 Československé opevňovací programy.

Po zvolení koncepce a získání francouzských zkušeností bylo třeba nalézt způsob, kterýmž tyto zkušenosti aplikovat a včlenit do obrany československého státu. Zprvu bylo jasné, že úplné kopírování francouzské koncepce je v československém případě nemyslitelné. Dokazuje to zejména dokazuje délka hranice s potenciálním nepřítelem. V případě Francie délka ohrožené hranice činila zhruba 360 kilometrů, v případě Československa to bylo zhruba 1500 kilometrů s Německem, po anšlusu Rakouska v březnu 1938 již 2097 kilometrů, přičemž bylo nutné počítat navíc s Polskem a Maďarskem, z celkové délky 4114 kilometrů mohl zůstat nebráněn v podstatě jen asi 200 kilometrů dlouhý úsek hranice s malodohodovým spojencem Rumunskem.⁸⁸ Francouzská hranice navíc tvořila jednu linii, oproti tomu Československé území mělo „*tvar jitrnice, která jevila se býti natolik štávnatou, že si chtěl každý z jeho nepříteli přátelsky naladěných sousedů kousek ukousnout.*“ Délka území nebyla úměrná jeho hloubce, a to celé bylo potřeba ubránit, proto tedy musel být nalezen vhodný program samotné výstavby, opět s ohledem na finanční stránku věci.⁸⁹

První opevňovací program, zvaný též jako „*prosincový*“, byl schválen poradou Ředitelství opevňovacích prací dne 12. prosince 1935, nikoli však vládou republiky, ovšem zhoršující se bezpečnostní situace si to vyžadovala. Tento prvotní program předpokládal výstavbu několika souvislých úseků opevnění těžkého, a to v pěti etapách podle důležitosti, přičemž největší pozornost v tomto programu byla věnována opevnění severních hranic Čech a Moravy (etapa I. – III., včetně nesouvislého opevnění jižního Slovenska), podružně pak i slovenských hranic s Maďarskem i Polskem, Západních Čech a Podkarpatské rusi (etapa IV. – V.).

Druhý opevňovací program, zvaný též jako „*červnový*“ program, byl schválen vládou republiky 5. června 1936. Tento program předpokládal výstavbu souvislého těžkého opevnění tentokrát podél celé délky státních hranic, a to ve čtyřech etapách. Tento program již počítal s využitím opevnění lehkého s cílem uzavřít zalesněné a horské oblasti, kupříkladu v prostoru jižních a západních Čech,⁹⁰ v tomto případě zprvu v podobě jednoduchých lehkých objektů vzor 36.⁹¹ V Československu, na rozdíl od Francie, lehké opevnění nemělo tvořit předem

⁸⁸ RABOŇ, Martin, SVOBODA, Tomáš a kolektiv. *Československá zeď*. Dvůr Králové nad Labem 1993. s. 4.

⁸⁹ AARON, Lubomír. *Československé opevnění 1935-1938*. Dvůr Králové nad Labem 1998. s. 12-13.

⁹⁰ HRÍDEL, Karel a Radan LÁŠEK. *Opevnění z let 1936-38 na Šumavě*. Dvůr Králové nad Labem 1997. s. 3.

⁹¹ Označování lehkých objektů v systému československého opevnění vzorem (tedy rokem zavedení do armády; LO vz. 36, LO vz. 37) patrně neodpovídá dobové terminologii a zřejmě bude až dílem poválečným.

linii opevnění těžkého, nýbrž záchytnou linii, která měla zachytit nepřátelské možné nepřátelské průniky, které by prorazily sítím opevnění těžkého,⁹² tak se začaly budovat i vnitrozemské opevněné linie, složené pouze z lehkého opevnění, zejména pražská čára (vnější obrana Prahy) a navazující vltavská linie.

Na přelomu let 1936 a 1937 se však dosavadní koncept opevňování, založený zejména na těžkém opevnění, projevil jako nevyhovující a příliš nákladný, proto byly veškeré doposud získané poznatky s opevněním spojené shrnuty, přehodnoceny a poté z nich vyplynul nový koncept opevňování. Tento nový koncept ustoupil od obrany založené na opevnění těžkém a přistoupil k obraně spočívající na opevnění lehkém. Byl navržen nový typ pevnůstky, tedy lehký objekt vzor 37, u kterého byly vyřešeny zásadní nedostatky předchozího typu lehkého objektu, který byl též zván jako „řopík“, podle Ředitelství opevňovacích prací. Řopík se později stal nejhojnější typ objektu v celém systému československého opevnění. Tento typ objektu měl údajně vzniknout tak, že došlo ke zmenšení objektu těžkého opevnění, avšak patrně se jedná pouze o legendu.⁹³ Objekt vzor 37 mohl být využit v obranné linii v několika variantách označených indexem A až H a představuje zcela moderní konstrukci. Je navržen pro boční palbu, což je významný rozdíl oproti staršímu typu lehkého objektu vzor 36 a jiným soudobým lehkým objektům, budovaným v pevnostních systémech jiných států, kde lehkému opevnění byla zpravidla přisuzována role podružná. Tato pokroková konstrukce spolu s kvalitní výzbrojí postavila československé opevnění na světovou špičku.⁹⁴

Přednosti lehkého opevnění oproti těžkému potvrzoval fakt, že ročně se zvládlo postavit a kompletně vybavit zařízením i výzbrojí asi 4 až 5 tisíc lehkých objektů oproti 75 těžkým objektům,⁹⁵ generál Husárek o náročnosti výstavby jednoho objektu těžkého opevnění napsal: „*Vybudování a vyzbrojení 1 srubu trvá asi 9 měsíců až jeden rok od zadání stavby, přípravné práce (vyměřování v terénu a zhotovení plánů) asi 3 měsíce. (Polírní a armovací plán srubu vyžaduje 1200-2000 pracovních hodin.)*“,⁹⁶ na objektu lehkého opevnění vzor 37, v závislosti na odolnosti, všechny zmíněné úkony, popsané v citovaném textu generála Husárka, byly

viz. ČERMÁK, Ladislav, LAKOSIL Jan a Tomáš SVOBODA. *Velká kniha o malých bunkrech: Československé lehké opevnění 1936-1938*. Praha 2011. s. 10. nebo DUBÁNEK, Martin. FIC, Tomáš a Jan LAKOSIL. *Putování po československém opevnění 1935-1989*. Praha 2010. s. 45.

⁹² KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s. 349.

⁹³ ČERMÁK, Ladislav, LAKOSIL Jan a Tomáš SVOBODA. *Velká kniha o malých bunkrech: Československé lehké opevnění 1936-1938*. Praha 2011. s. 61.

⁹⁴ RÁBOŇ, Martin a kolektiv. *Val na obranu republiky: československé opevnění z let 1935-1938 na Králicku*. Brno 2005. s. 164.

⁹⁵ AARON, Lubomír. *Československé opevnění 1935-1938*. Dvůr Králové nad Labem 1998. s. 12-13.

⁹⁶ VÚA–VHA, fond ŘOP 1936, sig. 99-5/55-2, č.j. 2300/taj. Hl. št. ŘOP 1936 – Zpráva náčelníka hlavního štábu o programu stálého opevnění; část I. „*Všeobecné zásady. Účel a systém stálého opevnění u nás v různých prostorech.*“ s. 3.

provedeny za zhruba měsíc.⁹⁷ Pokud nebylo do lehkých objektů dodáno kompletní vybavení, nejčastěji lafetace zbraní, dala se takováto situace mnohem snadněji vyřešit improvizací, než v případě specializované pevnostní výzbroje opevnění těžkého. Nesporná výhoda lehkého opevnění spočívá tedy v první řadě v jeho jednoduchosti, lacinosti a kvantitě.

Třetí program výstavby, zvaný spíše „*Husárkův konečný program*“ z 9. listopadu 1937 toto nové pojetí opevňování zahrnul a měl být realizován ve čtyřech etapách.⁹⁸ Lehké opevnění zde mělo být hlavním prvkem obranné linie, přičemž ta měla být složena ze dvou sledů lehkého opevnění vzor 37, v důležitých prostorech mělo být zpevněné předsunutým opevněním těžkým. Podle generála Husárka si tato koncepce měla vyžádat 1276 těžkých a 15463 lehkých objektů a již v roce 1939 mělo být toto opevnění schopné plnit své základní úkoly, na něj kladené. Program byl upraven po anšlusu Rakouska, na nějž reagoval a revidoval celý program, proto vznikl dodatek k programu opevňovacích prací z 13. dubna 1938,⁹⁹ přičemž zejména na jižní Moravě mělo být nově budováno taktéž opevnění těžké, které mělo doplnit tamní doposud budované opevnění lehké. Husárkův program představuje úplné završení teoretické koncepce československého opevňovacího programu ve druhé polovině třicátých let dvacátého století.

Výstavba opevnění v Československu zastavilo přijetí mnichovského diktátu dne 30. září 1938, ovšem v prostorech, kterých se německý zábor československých pohraničních oblastí netýkal, pokračovala výstavba až do 10. října 1938, kdy byla výstavba zastavena definitivně. V řadě vnitrozemských linií bylo proto po 10. říjnu 1938 vybetonováno ještě asi padesát objektů.

O správnosti či nesprávnosti zvolené koncepce obrany v opevnění byla doposud sepsáno mnoho úvah.¹⁰⁰ Přestože však tento pevnostní systém nebyl dokončen a zůstal v masivním stádiu rozpracovanosti, přičemž některé stěžejní zbraně tohoto opevnění, zejména dělostřelecká nebo minometná výzbroj, byly teprve ve fázi vývoje,¹⁰¹ čímž byla jeho bojová hodnota v době branné pohotovosti na podzim 1938 přinejmenším diskutabilní, je nesporný jeden významný fakt, a to ten, že se jej potencionální dobyvatelé zcela po právu obávali. O těchto obavách a také zjevné úlevě příslušníků Wehrmachtu, že jsou tohoto boje ušetřeni,

⁹⁷ ČERMÁK, Ladislav, LAKOSIL Jan a Tomáš SVOBODA. *Velká kniha o malých bunkrech: Československé lehké opevnění 1936-1938*. Praha 2011. s. 81.

⁹⁸ AARON, Lubomír. *Československé opevnění 1935-1938*. Dvůr Králové nad Labem 1998. s. 13.

⁹⁹ Tamtéž. s. 16.

¹⁰⁰ Tamtéž. S. 9.

¹⁰¹ Více RÁBONĚ, Martin a kolektiv. *Val na obranu republiky: československé opevnění z let 1935-1938 na Králicku*. Brno 2005. s. 341-364.

svědčí například vzpomínky poručíka Mogschara z pěšího pluku 8, který měl se svou jednotkou vést útok proti opevněnému prostoru u Rýchor v oblasti Krkonoš západně od Žacléře, kde stála linie lehkého opevnění, o které se německých agentům nepodařilo nic zjistit: „...Z toho, co jsme teď na tom místě uviděli, se nám, velitelům 3. roty, roztrásly přilby. Les byl zajištěn klopýtacím drátem a pastmi s nástrahami. Ocelové špičáky byly zabetonovány velmi hluboko a měly uprostřed špici – myšlenou jako bodec na lidi. Mezi tím ležely nástražné miny. Prostředkem lesa byly vykáceny široké průseky s překážkou z ostnatého drátu o šířce 4-5m. Tento průsek, který jsme měli překonat, byl osazen ušatými bunkry,¹⁰² a to tak rafinovaně, že do intervalu 75m střílel bočně jeden bunkr. Podle místa bychom měli v každém případě co dočinění se dvěma nebo třemi bunkry najednou...Mluvil jsem s jedním štábním lékařem, který mi vyprávěl, že při poradě vojenských lékařů v Berlíně bylo předvídáno, že budou u pěšího pluku 8 v prvních dnech ztráty 80-90%. Teď jsme porozuměli slovům faráře při polní bohoslužbě, když k nám zvolal: Nezapomeňte, že vám byl v Mnichově podruhé darován život!“.¹⁰³

Jak již bylo popsáno, výstavba opevnění je v první řadě rozhodnutím politickým. Jak napsal generál Husárek, ve výše citovaném textu, který byl součástí jeho úvahy o rentabilitě fortifikace, že opevnění může ušetřit krev národa za války, poněvadž svým opevněním dává najevo, že svou kůži nedá lacino, může tedy celou válku tedy vlastně odvrátit. V tomto ohledu nelze říct o koncepci opevňování, že by byla vyloženě špatná, poněvadž svůj úkol zjevně splnila – Němci Československo byli nuceni pokořit politicky, z čehož vyplynul Mnichovský diktát z podzimu 1938. Pokud by nebyl československou vládou přijat, vedli by německé útoky na opevněné linie pouze v místech, kde linie lehkého opevnění nebyly dokončené, přičemž boje s těžkým opevněním by se snažili vyhnout úplně.¹⁰⁴

¹⁰² Lehké objekty vzor 37. Dojem uší tvořila rozšířená týlová stěna objektu, která tak vytvořila obranu střílnám, čímž bylo zamezeno jejich přímé odstřelování.

¹⁰³ LAKOSIL, Jan a Tomáš SVOBODA. Sudety 1938: Pohledem důstojníků německé armády. Praha 2014. s. 40-41.

¹⁰⁴ ČERMÁK, Ladislav, LAKOSIL, Jan a Tomáš SVOBODA. Souboj bez vítěze. Praha 2011. s. 299.

7 Stručná charakteristika objektů v systému československého opevnění.

Prvotním prvkem, budovaným v rámci systému československého opevnění se stalo těžké opevnění, jeho prvky jsou souhrnně označeny jako sruby, ty měly zprvu tvořit základní prvek celého pevnostního systému a dělily se do několika typových skupin a to na základě několika různých hledisek:

- Dle výzbroje a účelu:
 - Sruby pěchotní (vyzbrojeny kulomety a protitankovými kanóny)
 - Sruby dělostřelecké (nesoucí dělostřeleckou houfnicovou výzbroj pro nepřímé odstřelování protivníka)
 - Sruby vchodové (pro vstup do tvrzového podzemí, v rámci tvrzové sestavy)
 - Sruby minometné
 - V rámci tvrzí i pro dělostřelecké otočné věže.
- Dle stavebního řešení a počtu střeleckých místností – jedno- či oboustranné (přičemž jednostranné se pak dělily na pravé či levé), pokud si to bezpečnostní podmínky vyžadovaly, mohly být střelecké místnosti nahrazeny pancéřovou kopulí pro pevnostní zbraně, čímž vznikly sruby bezkřídle.¹⁰⁵
- Sruby patřící do sestavy dělostřelecké tvrze jsou tvrzové, ostatní jsou samostatné (izolované či mezilehlé).
- Dle počtu pancéřových prvků (pozorovací zvony, hlavními zbraněmi vybavené kopule, u některých srubů se plánovaly i otočné kulometné věže, v případě tvrzí zásuvné vybavené dělostřeleckou výzbrojí), zpravidla v počtu jednoho až nejvýše čtyř u nejodolnějších objektů.
- Dle počtu pater – nejvíce dvoupatrové (ve spodním patře se nacházelo týlové zázemí, horní patro tvořilo bojovou část objektu), výjimečně jednopatrové z důvodu vysoké hladiny podzemní vody, toto řešení nebylo výhodné, jelikož se prostor, který tvořilo patro spodní, musel vtěsnat do patra horního, což celý zvětšovalo a tvořilo z něj tak snadnější cíl pro dělostřelecké postřelování.
- Dle přizpůsobení terénu – ve svazích mohou být různě stupňované.
- Dle odolnosti (tloušťky stěn) – nejmenší zjednodušené sruby s malou odolností jsou označeny arabskými čísly 1 a 2, odolnější objekty jsou poté označovány římskými

¹⁰⁵ Pokud jsou zbraně srubu umístěné ve střílnách střeleckých místností, říká se, že jejich zbraně jsou pod betonem. Pokud je střelecká místnost nahrazena kopulí, do kterých se ovšem vešly pouze kulomety, mají zbraně takzvaně pod pancířem.

číslicemi I. až IV., nejčastější izolované sruby jsou stavěny v odolnosti II, odolnost IV. pak byla určena výhradně tvrzovým objektům.¹⁰⁶

Konstrukční řešení těžkého opevnění v podstatě kopírovalo francouzskou předlohu,¹⁰⁷ přičemž z počátku došlo pouze k přizpůsobení domácím konstrukčním řešením výzbroje a specifickým stavebním podmínkám.¹⁰⁸ Další konstrukční inovace a zkušenosti s sebou přinesl průběh celkové výstavby. První vybetonované objekty¹⁰⁹ z přelomu let 1935 a 1936 se proto označují někdy také jako „*francouzské objekty*“, neb na nich tento vliv je nejpatrnější. Některé technické problémy, však tyto první zbudované objekty od francouzské předlohy nepříznivě vzdalovaly, kupříkladu byly tyto první sruby vybaveny třemi střílnami pro pevnostní zbraně, oproti francouzským dvou-střílnovým srubům, jednalo se o střílny pro jeden kus protitankového kanónu a dvou těžkých kulometů, toto řešení ovšem značně celý objekt zvětšovalo, a jak již bylo zmíněno, zvětšení objektu nebylo pro jeho bojovou hodnotu značně příznivé, navíc se tímto řešením zvětšoval počet mužů v osádce. Tento nešvar byl důmyslně vyřešen spřažením zbraní – protitankového kanónu s těžkým kulometem v jednu zbraň¹¹⁰ a dvěma těžkými kulomety v kulometné dvojce v jedné lafetě.¹¹¹ Objekt se tak stal menší, levnější a zmenšil se počet mužů obsluhující zbraně. Kvůli zkouškám zbraní a jiného pevnostního vybavení byl na dělostřelecké střelnici v Brdech v květnu 1936 vybudován zkušební a cvičný objekt „*CE*“ s krycím názvem „*Jordán*“.

Dělostřeleckou tvrzí je v podstatě spojení několika srubů různého určení, propojených podzemními komunikacemi, jedná se o princip Tricaudovy rozčleněné tvrze, který již byl popsán v první kapitole. Jedná se o nejnákladnější prvek pevnostního systému, avšak jeho cena odpovídá jeho bojové hodnotě v tomto systému, kterého je pilíř – stavěly se na místech dominujících v krajině a v nejdůležitějších směrech předpokládaného útoku. Svou dělostřeleckou výzbrojí zpevňovaly celou linii. V Československu mělo stát celkově patnáct těchto tvrzí v prostoru mezi Žaclěrem na západě a Bohumínem na východě, avšak pouze pět se jich podařilo do září 1938 dokončit stavebně (Adam, Bouda, Hanička, Hůrka, Smolkov),

¹⁰⁶ Převzato. RABOŇ, Martin, SVOBODA, Tomáš a kolektiv. Československá zeď. Dvůr Králové nad Labem 1993. s. 48-49.

¹⁰⁷ STEHLÍK, Eduard. *Pamětní spis o česko-slovenském stálém opevnění*. Důvod Králové nad Labem 2000. s. 36.

¹⁰⁸ KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s. 277.

¹⁰⁹ První vybetonovaný československého opevnění byl dokončen v prosinci 1935 u Bohumína a byl jím pěchotní srub MO-S 8 s krycím jménem „*Dvůr Paseky*“ ve II. třídě odolnosti; označení objektu MO značí název stavebního úseku, v tomto případě je to Moravská Ostrava, písmeno S značí Srub a číslo 8 je pořadové číslo objektu v linii.

¹¹⁰ Jedná se o zbraň L1. Více RABOŇ, Martin a kolektiv. *Val na obranu republiky: československé opevnění z let 1935-1938 na Králicku*. Brno 2005. s. 343-346.

¹¹¹ VÚA-VHA, fond ŘOP 1935, kr. 59, sig. 99-5/1-2, č.j. 5745 Taj. Hl. št. ŘOP.1935.

čtyři byly rozestavěny (Babí/Stachelberg, Dobrošov, Skutina, Šibenice), zbylé nebyly zadány, nebo byly zrušeny úplně. Podle počtu objektů lze rozlišit tvrze malé (maximálně šest objektů a vchodový objekt; např. Bouda) a tvrze velké (více než šest objektů, např. Babí/Stachelberg, která měla být zároveň největší).¹¹²

Lehké opevnění bylo již letmo popsáno v předchozí kapitole, připomeňme si jej ještě jednou pro úplnost. Bylo výrazem potřeby urychleně zhustit obrannou linii, která nastala v polovině třicátých let vlivem agresivní nacistické politiky. Nacistické Německo již začalo odhazovat a neskryvaně pošlapávat omezení z Versailles. Prvé objekty tohoto opevnění, které se v Československu objevily, byly lehké objekty vzor 36 a to již na jaře 1936. Jedná se o jednoduché a nepříliš odolné jedno- až tří-střílnové objekty určené pro čelní palbu,¹¹³ které měly jednoduché vybavení, kulometnou výzbroj a jejich výstavbu zajišťovala Zemská vojenská velitelství (ZVV), dle pokynů Ředitelství opevňovacích prací. Díky čelní palbě byly tedy velmi zranitelné, jelikož nepřítel mohl přímo postřelovat jejich střílny, nejzranitelnější místo objektu. Tyto nevýhody však mělo kompenzovat výhodné umístění do vyvýšených pozic, zpravidla ve svazích kopců spadajících směrem k předpokládanému postupu nepřítele, což by umožnilo dobrý výhled a ulehčilo zaměřování palby na nepřítele.¹¹⁴ Ochranu jim taktéž zajišťovala malá velikost, díky které se tento objekt dal obtížně zasáhnout. Obtížnost zasažení objektu polním dělostřelectvem se potvrdila na zkušebních objektech zbudovaných v Brdech na dopadové ploše Jordán, kdy na cvičný objekt bylo vypáleno 400 ran z houfnice ze vzdálenosti 5600 metrů, přičemž bylo docíleno pouze dvou nepřímých zásahů, které by činnost pevnůstky patrně příliš neohrožily,¹¹⁵ což by ovšem neplatilo během přímého odstřelování, kterým by nepříteli nedělalo potíže zasáhnout objekt i do nejcitlivějšího místa – střílny, čímž by došlo k usmrcení celé osádky.¹¹⁶

Nevýhody lehkého opevnění z roku 1936 zásadním způsobem vyřešilo lehké opevnění z roku 1937, které bylo tvořeno již popsányi řopíky, ty byly již projektované pro boční palbu, čímž prakticky tvořily neprostupnou palebnou hradbu. Poválečný armádní předpis je výstižně charakterizuje takto: „*Lehký objekt stálého lehkého opevnění vzor 37 (řopík) je*

¹¹² KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001. s. 323.

¹¹³ V rámci ZVV Praha jsou tyto objekty typově označeny písmeny A-E. Typy A a B byly dvou-střílnové, lišily se pouze v tloušťce stěn, typ C měl střílny tři. Typ E, který měl jednu střílnu byl vystavěn pouze ve dvou exemplářích. V rámci ZVV Brno jsou tyto objekty označeny typy 1 a 2, které v podstatě kopírují zmíněné typy A/B a C, avšak oproti svým „pražským příbuzným“ byly konstrukčně značně vylepšeny. Viz. DUBÁNEK, Martin. FIC, Tomáš a Jan LAKOSIL. *Putování po československém opevnění 1935-1989*. Praha 2010. s. 42-44.

¹¹⁴ MACOUN, Jiří. *Československé pevnosti*, Brno 2005, s. 16.

¹¹⁵ AARON, Lubomír. *Československé opevnění 1935-1938*. Dvůr Králové nad Labem 1998. s. 11.

¹¹⁶ MACOUN, Jiří. *Československé pevnosti*, Brno 2005, s. 17.

železobetonový objekt se 2 střílnami určenými k vedení boční palby. Podle úhlů, které svírají osy střílen hlavních zbraní se tyto objekty rozlišují na typy vzor 37 A – 180° (nejčastější typ), dále na vzor 37 A – 120°, 160°, 140°, 200° a 220°. V prostorech, kde tyto objekty vzor 37 A nestačily vytvořit požadovanou hustotu přehradné palby, byly doplňovány objekty vzor 37 B (s 1 boční a s 1 čelní střílnou), dále jednostrannými objekty vzor 37 D a jednostrannými čelními objekty vzor 37 E. Tyto objekty jsou situovány do celé hloubky obrany. Objekty SLO vzor 37 mají i výškové stupně, zesílené zdi a různé sklony střílen, čímž vzniklo asi 35 variant typů objektů SLO vzor 37... Osádka objektu tvoří až 7 vojáků.¹¹⁷ Pokud linie skládající se čistě z těchto objektů v době branné pohotovosti v září 1938 nebyly kompletní, hloubily se v místech chybějících objektů okopy.¹¹⁸

Osádka opevnění měly v Československu tvořit speciálně vycvičené jednotky, v návrhu o vytvoření těchto specializovaných jednotek se píše: „Objekty budou vybaveny různými zbraněmi a různými bojovými prostředky. K ovládání těchto zbraní a bojových prostředků, bude zapotřebí zvláště vycvičeného personálu, který musí býti obeznámen zejména se zvláštní obrannou bojovou taktikou... Je pochopitelné, že výcvik osazenstva těchto objektů musí býti veden zvláštním směrem a posádky srubů budou tvořit zvláštní složku zbraně.“¹¹⁹ Pro ubytování těchto osádek pak bylo v rámci opevňování budováno také týlové zázemí, pro osádky těžkého opevnění to byly celé nové kasárenské komplexy, zahrnující ubikace, kuchyně, velitelství, ošetrovny, stáje, sklady různého materiálu a podobné objekty. Pro osádky opevnění lehkého to byly speciální chaty.

¹¹⁷ BALIHAR, Pavel. *Ženíjní opatření: operační přípravy státního území (pomůcka)*. Praha 1989. s. 25

¹¹⁸ LAKOSIL, Jan. *Šumava krásná i smrtící*. Praha 2014. s. 140.

¹¹⁹ VÚA–VHA, fond ŘOP 1935, kr. 59, sig. 99-5/1-3, č.j. 7877 Taj.-IV/1 odděl. 1935 – „Udržování a obrana objektů“ s. 1-2.

8 Československé opevnění po roce 1945

Po skončení druhé světové války zůstalo na území Československa mnoho objektů budovaných v rámci výstavby z let 1935-1938. Tyto objekty byly značně poznamenány průběhem druhé světové války, kdy na nich Němci testovali jejich odolnost různými zbraněmi. V počátku války na nich připravovali své muže k útokům na obávané opevnění v západní Evropě. Osazené pancéřové prvky těchto objektů jim posloužily jako dobrý a levný zdroj vysoce kvalitní oceli. V závěrečné etapě druhé světové války se v něm i pokusili bránit se postupující rudé armádě.¹²⁰ Ze všech zmíněných okolností pak pochopitelně plyne špatný stav celého systému, přes který si tak či tak uchovalo určitý vojenský potenciál. Proto krátce po skončení války bylo výnosem čj. 2620/taj. Hl. št. Žen. 1945 rozhodnuto, aby započaly práce na jeho obnově a budoucí dostavbě.¹²¹ Nutno podotknout, že Československo nebylo jediným státem, který se rozhodl obnovit své opevnění, to samé provedli například Francouzi s Maginotovou linií, Poláci či Sověti v rámci výstavby pevnůstek v Karélii.

Do konce roku 1945 byl u Velitelství ženijního vojska, v jehož čele stál v tomto období generál Jan Čermák,¹²² bývalý důstojník pracující u Ředitelství opevňovacích prací, do jehož kompetence opevňovací práce tentokrát spadaly, vypracován návrh rozpočtu na obnovu a výstavbu nového opevnění. Tento rozpočet měl být čerpán ve dvou etapách, v první od roku

¹²⁰ Na Ostravsku a na Opavsku.

¹²¹ DUBÁNEK, Martin, LAKOSIL, Jan a Pavel MINAŘÍK. *Utajená obrana železné opony*. Praha 2008. s. 15.

¹²² Jan Čermák, brigádní generál, Ing. (1893-1961) Studoval reálné gymnázium v Českém Brodě a zeměřičský obor na ČVUT v Praze, v červenci 1914 povolán k vojenské službě a v prosinci 1914 poslán na ruskou frontu, kde velel četě a rotě Feld-Jäger-Bataillon Nr. 7 až do července 1915, kdy byl zajat. V červnu 1917 vstoupil do československých jednotek a do října 1917 velel četě 8. střeleckého pluku ruských legií, v lednu 1918 se stal velitelem čtyř 1. náhradního pluku ruských legií, od srpna 1918 velel technickému oddílu 9. střeleckého pluku ruských legií, v září 1919 byl jmenován zástupcem velitele 3. technické rotě ruských legií a do vlasti se vrátil v hodnosti majora ženijního vojska. Od září 1920 zastával funkci zástupce velitele Ženijního pluku 3, v lednu 1921 byl jmenován velitelem Ženijního praporu 11 a od září 1922 velel Ženijnímu praporu 4. V září 1923 byl vyslán na stáž do Francie, zároveň si postupně dokončil vysokoškolské vzdělání a v létě 1930 byl promován. Od září 1924 velel Mostnímu praporu a v lednu 1929 se stal velitelem Ženijního pluku 5. Od října 1934 byl přidělen jako přednosta skupiny k 1. odd. (ženijnímu) 4. odboru MNO, kde se podílel na přípravách opevňovacích prací, zvláště na spolupráci s francouzskou armádou, od března 1935 působil na ŘOP ve funkci přednosta skupiny, v září 1936 se stal velitelem ženijního vojska 3. sboru a v prosinci 1936 mu byla udělena generálská hodnost. V březnu 1937 se vrátil k ŘOP na původní funkci přednosta skupiny a od května 1938 stál v čele 2. odd. (studijního a konstruktivního) ŘOP, za branné pohotovosti státu na podzim 1938 působil ve funkci technických prací Velitelství „M“. Po okupaci českých zemí působil v kanceláři prezidenta a v prosinci 1941 byl penzionován, přičemž zabezpečoval finanční prostředky pro odbojovou činnost, za pražského povstání zastával funkci zástupce velitele povstaleckého velitelství Bartoš. Od května 1945 zastával prozatímně funkci velitele Velitelství ženijního vojska ministerstva obrany, v srpnu 1946 byl poslán na dovolenou, ale v únoru 1947 se opět vrátil do služby a byl postaven do čela obnoveného ŘOP. V této funkci působil do března 1948 a v červnu 1948 byl penzionován. V letech 1950-51 byl vězněn a vystěhován z Prahy se ztrátou hodnosti a penze, v listopadu 1991 byl posmrtně rehabilitován.

Viz. FIDLER, Jiří a Václav SLUKA. *Encyklopedie branné moci Republiky Československé 1920-1938*. Praha 2006. s. 288-289.

1946 do roku 1950 se mělo zajistit obnovení stávajícího opevnění, ve druhé od roku 1951 až 1955 se pak měly budovat objekty zcela nové. Československá republika byla v tomto období ekonomicky slabá, její hospodářství bylo poznamenáno předchozím válečným konfliktem, což se projevilo i na tomto rozpočtu. Ten měl přesáhnout částku asi 11 miliard korun, což by vzhledem k ztrojnásobeným cenám oproti roku 1938 mohlo představovat asi 3,5 miliardy předválečných korun.¹²³ V rámci obnovy bylo vypracováno několik návrhů nových železobetonových objektů, které vycházely z předválečného lehkého objektu vzor 37, který měl být modernizován na základě nových válečných zkušeností.¹²⁴ Nově navrhované objekty však trpěly řadou konstrukčních nedostatků a navíc nikdy nebyly realizovány, neboť vypracovaný rozpočet nebyl vládou schválen. V roce 1946 započaté obnovování opevnění, však pokračovalo a zamítnutí nových objektů se ho nijak nedotklo. Stranou nezůstaly ani dochované ubytovací prostory pro osádky opevnění, které byly zbudovány v předválečné době. Po zjištění jejich stavu se pro ně hledalo nové využití, které předpokládalo naplnění původního určení, rozestavěné pak měly být dostavěny, přičemž zde je doslovně uvedeno: „Dostavby jest třeba prováděti tak, aby náklady byly co nejmenší.“¹²⁵

Zásadní proměnu poválečného opevňování s sebou přinesla proměna politické situace na počátku roku 1948. Tímto krokem se opět proměnila politická mapa Evropy a promíchala státy, které byly považovány za potenciálně nepřátelské a které za spojenecké, což se projevilo na průběhu obnovování opevnění. Tak se obnovné práce zúžily pouze na nekompletní, částečně zničené linie začínající v Západních Čechách a na Bratislavském předměstí Petržalka končící, přičemž práce na obnově opevnění v severních Čechách byly přerušeny, s výjimkou dělostřeleckých tvrzí, které dobře posloužily jako sklady různého materiálu, především munice. Z těžkého opevnění bylo obnoveno pouze pár objektů zbudovaných na jižní Moravě a u Bratislavy, přičemž pro ně byly vyprojektovány nové zbraně.¹²⁶ Od roku 1950 měly být mezery v původních pevnostních liniích mezi Ašem a

¹²³ DUBÁNEK, Martin. *Návrhy objektů československého stálého opevnění z roku 1946*. In: Novodobé fortifikace 12, 2005, s. 45.

¹²⁴ Měla se zvětšit odolnost objektu, posílit se výzbroj, přibýt pasivní obrana objektu v podobě diamantových příkopů před stílnami, které měli bránit ke snadnému přístupu k nim a bránit zasypání stílny vzedmutou zemínou, taktéž mělo přibýt spodní patro objektu, využitě jako zázemí pro osádku. Některé návrhy předpokládaly i přidavek menšího pozorovacího pancéřového zvonu. Viz. DUBÁNEK, Martin. *Návrhy objektů československého stálého opevnění z roku 1946*. In: Novodobé fortifikace 12, 2005, s. 45-53.

¹²⁵ VÚA-VHA, fond MNO 1946. Kar. 47, sig. 62-2/6, č.j. 3681/4. odděl. 1946 – „Kasárenské objekty TO - jejich udržování a dostavba“.

¹²⁶ Jedná se o 85 mm pevnostní (kasematní) kanón vzor 44/59, který původně tvořil výzbroj slavných sovětských tanků typu T-34/85 a byl upraven pro pevnostní podmínky. Nahradil původní pevnostní kanón ráže 47mm, který svými výkony již pro nové bojové podmínky nevyhovoval. viz. MINAŘÍK, Pavel: *Osudy čs. opevnění po roce 1945*. In: Forsborník 7/II, Brno 2002. s. 109-135.

Českými Velenicemi, které buď nebyly postaveny vůbec, nebo byly zničeny, doplněny sítí zákopů, která pak měla být doplněna polním zesíleným opevněním v podobě jednoduchých pevnůstek pro jednu zbraň. Toto řešení byl výsledek vlivu sovětských poradců, podle nichž pobyt vojáků v uzavřených pevnostech měl špatný vliv na jejich morálku. Prvotní pevnůstky z nové výstavby na počátku padesátých let byly stavěny z kamenobetonu, kdys zpevňující a ztužující ocelovou armaturu nahradil kámen. Autorská dvojice Dubánek – Lakosil tyto improvizované pevnůstky označila vlastním termínem „*ŘOPOK*“, ačkoli dobové prameny o nich hovoří jako o zděných, či kamenobetonových objektech.¹²⁷ Tento způsob polního opevňování, který měl zpevnit obranu, znamenal konec éry liniového opevnění po francouzském způsobu a byl nazván jako (zesílené) opevnění polní obrany (OPO).¹²⁸ V roce 1953 byly stojící samostatné objekty na severní hranici vyhodnoceny jako neužitečné a národní podnik Kovošrot dostal povolení zlikvidovat zbytky jejich pancéřových prvků.¹²⁹ Opevnění se tak v rámci nového bipolárního uspořádání světa transformovalo v součást obrany železné opony.

Poválečná obnova opevnění se zásadně odlišovala od předválečné doby, kdy výstavba opevnění dávala lidem práci a stala se tak symbolem národního odhodlání bránit se agresí, naopak v této době již záleželo na maximálním utajení a veškeré provádění prací bylo zajišťováno výhradně armádou. Snaha utajit či zastříit objekty vyústila v maskování objektů různorodými nástavbami v podobě kupříkladu dřevěné boudy, seníku, kopečku navezeného materiálu, skládky dřeva, obytného domku, kamenné rozvaliny, skupinky keřů a podobně.¹³⁰ Zbraňové systémy byly na zcela jiné úrovni, než ty ze třicátých let, proti kterým byly objekty projektovány, tak aby jim mohly odolávat, proto se již nemohlo spoléhat na pasivní ochranu objektu před postřelováním, a tak se před ním objekty musely zamaskovat. Kuriózní návrh se objevil v podobě stohu slámy, kterým měl být objekt zamaskován, to bylo sice velice efektivní, ovšem takové řešení by nebylo příliš šťastné, zvláště v případě, kdy by ona sláma vzplála, což by během případného boje jistě nebylo nemožné. Takto by se objekt stal pro jeho osádku doslova kremační pecí.¹³¹

V polovině padesátých let se poté objevila nová potřeba zabezpečení, a to proti účinkům zbraní hromadného ničení, konkrétně zbraním jaderným. Návrh na upravení lehkých objektů

¹²⁷ DUBÁNEK, Martin a Jan LAKOSIL. *Dřevo, kamenobeton, prefabrikáty: československé zesílené polní opevnění 1952-1964*. In: Střelecká revue č. 76. s. 17

¹²⁸ BALIHAR, Pavel. *Ženíjní opatření: operační přípravy státního území (pomůcka)*. Praha 1989. s. 5.

¹²⁹ DUBÁNEK, Martin, LAKOSIL, Jan a Pavel MINAŘÍK. *Utajená obrana železné opony*. Praha 2008. s. 41.

¹³⁰ LAKOSIL, Jan. *Utajená obrana Šumavy*. Praha 2013. s. 208.

¹³¹ DUBÁNEK, Martin, LAKOSIL, Jan a Pavel MINAŘÍK. *Utajená obrana železné opony*. Praha 2008. s. 32.

vzor 37 byl vypracován v roce 1957 a spočíval v přístavění asi 2 metry dlouhé přístupové chodbičky z prefabrikovaných rámců ke vstupu do objektu, tato přístavba byla realizována na některých objektech od roku 1958.¹³² Chodbička byla opatřena protitlakovými dveřmi a přístupem šachtou po žebříku, celá týlová stěna pak kvůli takovéto úpravě musela být zahrnuta zeminou. V dobovém předpisu je tato úprava popsána takto: „*Vstupy do některých objektů jsou nově upraveny tak, aby odolaly přetlaku v čele tlakové vlny jaderného výbuchu (šachtový vstup, protitlakové dveře Ždv-2c)*“.¹³³ Střílny objektu byly navíc osazeny protitlakovými štíty.

Poslední, v rámci opevňování na území bývalého Československa, masově stavěné objekty byly objekty sestavené ze sériově vyráběných prefabrikovaných dílců. Jejich počátek spadá do roku 1952 a výstavba končí rokem 1964,¹³⁴ kdy se zcela proměnila strategická koncepce československé, nyní již lidové armády. Tyto objekty byly výsledkem snahy o urychlení výstavby a zvětšení odolnosti obranných staveb. Bylo tedy vytvořeno několik typů palebných objektů, úkrytů a pozorovaten vytvořených z prefabrikovaných dílů. Při jejich výstavbě byly shrnuty veškeré předchozí zkušenosti, poskytovaly osádce ochranu proti zbraním hromadného ničení a navíc byly maximálně utajené. Díky jejich přísnému utajení tvoří systém těchto objektů jen velmi málo probádanou část našich dějin. Utajení a maskování těchto objektů zde bylo dovedeno k dokonalosti, jejich vytyčení a samotná výstavba podléhala vysokému stupni utajení, proto celá tato práce musela být často dokončena během jedné noci, aby se tak minimalizovala jakákoli možnost vizuálního pozorování, o čemž se mluví ve služebním předpisu k jednomu typu úkrytu, budovaném v tomto systému.¹³⁵

Díky tomuto stupni utajení není divu, že kromě úzké skupiny zasvěcených bývá existence těchto objektů obyvatelům, kteří přestože žijí v jejich těsné blízkosti, zcela skryta i do dnešních dob. Při náhodných objevech tak mnohdy zafunguje lidská fantazie, čímž vznikají velmi různorodé mystifikace o zabetonovaných vchodech do podzemí, tajných krytech pro špičky tehdejšího režimu a podobné fabulace. Toto lze demonstrovat na příkladu úkrytů, které díky své kvalitě nemusely být budovány pouze v rámci opevnění polní obrany, ale i v rámci jiných zabezpečovacích systémů, budovaných pro potřeby armády v případě vypuknutí válečného konfliktu (Teritoriální radiační hlásná síť nebo pro velení v prostorech

¹³² LAKOSIL, Jan. *Utajená obrana Šumavy*. Praha 2013. s. 226.

¹³³ BALIHAR, Pavel. *Ženíjní opatření: operační přípravy státního území (pomůcka)*. Praha 1989. s. 25.

¹³⁴ DUBÁNEK, Martin, LAKOSIL, Jan a Pavel MINAŘÍK. *Utajená obrana železné opony*. Praha 2008. s. 77.

¹³⁵ KURSA, Břetislav. *Žen-21-5 Železobetonový úkryt ÚŽ-6*. s. 33.

shromáždění vojsk při bojovém poplachu).¹³⁶ Úspěšnost utajení lze také demonstrovat na faktu, že v roce 1988 zpravodajská služba spolkové republiky Německo v linii od Aše po Nové údolí na Šumavě evidovala, dle služebního předpisu Grenzwacht, asi jenom 85 kulometných objektů.¹³⁷

Tyto objekty nevytvářely souvislou linii jako předchozí koncept liniového opevnění, formou uzávěr přehrazovaly důležité průsmyky a údolí nebo vytvářely opěrné body. Tímto měla být vytvořena dobře zamaskovaná ohniska odporu, která měla zdecimovat a způsobit zmatek v řadách postupujícího nepřítele, čímž by mu bylo bráněno v rozvinutí útoku. Jak již bylo řečeno, byl tento systém tvořen několika typy úkrytů, které byly budovány v rámci potřeby dostatečné ochrany proti jaderným zbraním. Ty byly svým určením buď pracovní, tedy pro práci štábů na velitelských stanovištích, či odpočinkové, tedy k odpočinku nebo pohotovostnímu ukrytí osob v bojových podmínkách.¹³⁸ Konkrétní budované typy těchto objektů byly typy: 25/S (nebo 25-S), který byl prvním budovaným typem úkrytu, druhou generaci pak tvořily úkryty ÚŽ-1, ÚŽ-2 a ÚŽ-3, nejmodernějším typem úkrytu se stal ÚŽ-6, který se v systému OPO však vyskytuje jen v malé míře. Všechny tyto typy úkrytů se lišily velikostí, určením a typem prefabrikátů, ze kterých byly sestaveny. Měly odolávat tlaku do 0,2 MPa, ochránit před výbuchy dělostřeleckých granátů ráže 155 milimetrů ve vzdálenosti větší než 1,5 metru a účinky radiace snižovaly až 1000 krát.¹³⁹ Obdobné úkrytům byly pak pozorovatelné. Ty měly místnost s úzkým průzorem pro pozorování a konkrétní typy užívané v systému opevnění polní obrany jsou: 27/S; PŽ-1 a PŽ-2, rozdíly v nich jsou ve velikosti a způsobu provedení vstupu.

Nejdůležitější prvek pak tvoří pochopitelně objekty palebné. Kulometné palebné objekty se stavěly ve dvou verzích, tedy KŽ-1 POK (Palebný Objekt Kulometný), v některých dokumentech nese označení 01 (POK), takto jej popisuje dobový předpis: „*objekt je vybudován ze železobetonových rámů a dalších dílů jako jednostřílnový. Odolá tlaku 0,1-0,15 Mpa a ochrání osádku objektu proti střepinám min a granátů a před střelami ručních protipěchotních zbraní. Pronikavou radiaci snižuje 50 až 300 krát a při spuštění protitlakového štítu snižuje účinky radioaktivního zamoření 100-1000 krát. Pro upevnění*

¹³⁶ V lesích u Jihlavy našli tajné podzemní bunkry. Mají ochránit papaláše před koncem světa? In: TN.cz [online]. 5.12.2012 [cit. 2016-15-06]. Dostupné z: <http://tn.nova.cz/clanek/zpravy/konec-sveta/u-jihlavy-nasli-tajne-bunkry-maji-chranit-papalase-pred-koncem-sveta.html>.

¹³⁷ DUBÁNEK, Martin a Jan LAKOSIL. *Dřevo, kamenobeton, prefabrikáty: československé zesílené polní opevnění 1952-1964*. In: Střelecká revue č. 76. s. 97.

¹³⁸ BALIHAR, Pavel. *Ženíjní opatření: operační přípravy státního území (pomůcka)*. Praha 1989. s. 7.

¹³⁹ Tamtéž. s. 7.

kulometu je objekt opatřen univerzální lafetou.“¹⁴⁰ KŽ-1 byl později v menší míře doplněn pokročilejším objektem typu KŽ-2 UPO (Univerzální Palebný Objekt), objevuje se i pod označením 05 a měl sloužit pro střelce z tarasnice (zbraň určená k ničení obrněných cílů).¹⁴¹ Na přelomu padesátých a šedesátých let přibýly nové objekty, které měly být osazeny věžemi z právě vyřazených tanků T-34/85, tyto objekty dostaly označení KŽ-3 a posilovaly obranu protitankovou palbou.¹⁴² Posledním budovaným palebným objektem se stal objekt typ KŽ-4. Jedná se v podstatě o garáž pro bezzákluzový kanón a pohotovostní úkryt pro jeho posádku. Všechny objekty systému opevnění polní obrany byly v mírovém stavu co možná nejlépe zamaskovány a jejich vstup tvořila šachta, do které se vcházelo po žebříku, v rámci pravidelné údržby. V případě bojové pohotovosti mělo dojít k aktivaci objektů a v tomto případě se šachtové vchody odstranily a objekty měly být napojeny na síť zákopů.

Výstavbu opevnění přerušila zásadní změna strategické doktríny Československé lidové armády v rámci Varšavské smlouvy v roce 1964, kdy vznikl plán ofenzívy směrem na západ, v jehož rámci měla československá lidová armáda společně se spřátelenými armádami útočit, nikoli se jen bránit, proto tedy celková výstavba jakéhokoli opevnění zcela pozbyla jakéhokoli smyslu. Nicméně již zbudované objekty opevnění polní obrany z let 1950 až 1964 a obnovené lehké objekty stavěné v letech 1935 až 1938 zůstaly udržované až do počátku devadesátých let, tedy do změny politické situace, která vedla k jejich definitivní deaktivaci. “

Ovšem i přes tuto deaktivaci se kupodivu objevila myšlenka, že opevnění budované ve třicátých letech se dá využít i v konfliktu nadcházejícího 21. století, čímž vznikla myšlenka tzv. členěného pevnostního systému označeného jako ČPS LO vz. 37/97, který měl kombinovat výhody polního a stálého opevnění.¹⁴³ ČPS LO vz. 37/97 počítalo s využitím původních lehkých objektů budovaných ve třicátých letech, přičemž byly ve vojenském újezdu Boletice prováděny různé zkoušky ke zjištění jejich odolnosti, za účelem její zvýšení, čehož se mělo docílit pomocí vrstvení různých materiálů do záhozu objektu. V roce 1998 se objevil plán s názvem BARBETA na přístavbu lehkého objektu vzor 37, ke kterému měla přibýt přístavba s otočnou věží, která měla být užita z obrněného vozidla BVP-1, stejně jako věže z tanku T-34/85 v palebném objektu KŽ-3 v šedesátých letech, ovšem z tohoto projektu brzy sešlo.¹⁴⁴ Obnovené objekty těžkého opevnění a některé objekty lehkého opevnění z let

¹⁴⁰ Tamtéž. s. 5.

¹⁴¹ Tamtéž. s. 6.

¹⁴² DUBÁNEK, Martin, LAKOSIL, Jan a Pavel MINAŘÍK. *Utajená obrana železné opony*. Praha 2008. s. 102-105.

¹⁴³ LAKOSIL, Jan. *Utajená obrana Šumavy*. Praha 2013. s. 264.

¹⁴⁴ Tamtéž. s. 280-281.

1935 až 1938 na jižní Moravě však zůstaly armádou udržovány v bojeschopném stavu až do konce let devadesátých. Po opuštění těchto objektů pak éra vojenské obrany založené na pevnostních stavbách skončila definitivně.

9 Závěr.

Novodobé opevnění vzniklo ve Francii jako důsledek neschopnosti zajistit v Evropě mír. Stalo se zde však jediným a nejzásadnějším východiskem vojenské obrany. Pod vlivem dokonalosti tohoto systému přestala Francie dbát na rozvoj ostatních vojenských prostředků a zcela se na opevnění při vojenské obraně spolehla. Vytratil se tak původní smysl opevnění, které mělo poskytnout pouhou oporu defenzivě v prvotní fázi napadení. V této defenzivě by opevnění absorbovalo případný překvapivý úder ze strany Německa a následně by bylo umožněno rozvinutí vlastní odvetné ofenzivy na úkor bojem s opevněním oslabeného protivníka. Z vojenského plánování se proto vytratila jakákoli útočnost a mobilita, protože onen dojem nedobytnosti Maginotova linie poskytoval iluzi zaručující bezpečí před případným útokem, proto se vytratila potřeba jakéhokoli odvetného či preventivního úderu, což dalo volný průběh revizionistickým snahám německým nacistům ve třicátých letech dvacátého století. Obrana byla z tohoto důsledku soustředěna zejména do Maginotovy linie, čímž se vojska rozprostřela do šířky. Toto rozprostření znamenalo, že vysoká koncentrace vojsk by pak relativně snadno prorazila v nejslabším místě, což se potvrdilo na jaře 1940, kdy ji Němci obešli přes Ardeny, který Francouzi viděli jako neprostupné, tudíž zde opevnění vůbec nestálo. Maginotova linie tedy v meziválečném období Francii neochránila, avšak kvalitou a pokrokovostí své koncepce bylo toto liniové opevnění to nejlepší, co na poli opevňování mohlo svého času vzniknout.

Tato obranná koncepce jevila se natolik pokroková, že začala pronikat, ať přímo, v rámci spojenecké smlouvy s Francií, či nepřímo, do ostatních evropských států. Na kvalitě ostatních evropských systémů opevnění se pak podepsaly zejména ekonomické možnosti daného státu, dále vlastní zkušenosti z předchozí války nebo politické směřování. V Belgii bylo ve třicátých letech dvacátého století opevnění, jehož koncepce však čerpala z francouzských zkušeností jen velmi málo a částečně ustrnula na popsané zastaralé koncepci fortového opevnění. V Nizozemsku nebyla díky přísné politické orientaci na neutralitu potřeba opevnění tak znatelná a to i díky četnému množství přirozených vodních toků, na základě čehož vzniklo i nepříliš kvalitní opevnění. Nejrozsáhlejší pevnostní systém zbudovalo ve třicátých letech dvacátého století království Jugoslávie, na tomto pevnostním systému se však nejcitelněji projevila nedostatečná hospodářská síla národního hospodářství. Obdobným nedostatkem, jako v Jugoslávii trpělo i opevnění v Řecku. Ani jeden ze jmenovaných pevnostních systémů nezasáhl výrazně do bojů druhé světové války. Avšak kromě případu Řecka donutila Němci vždy jen samotná existence pevnostního systému

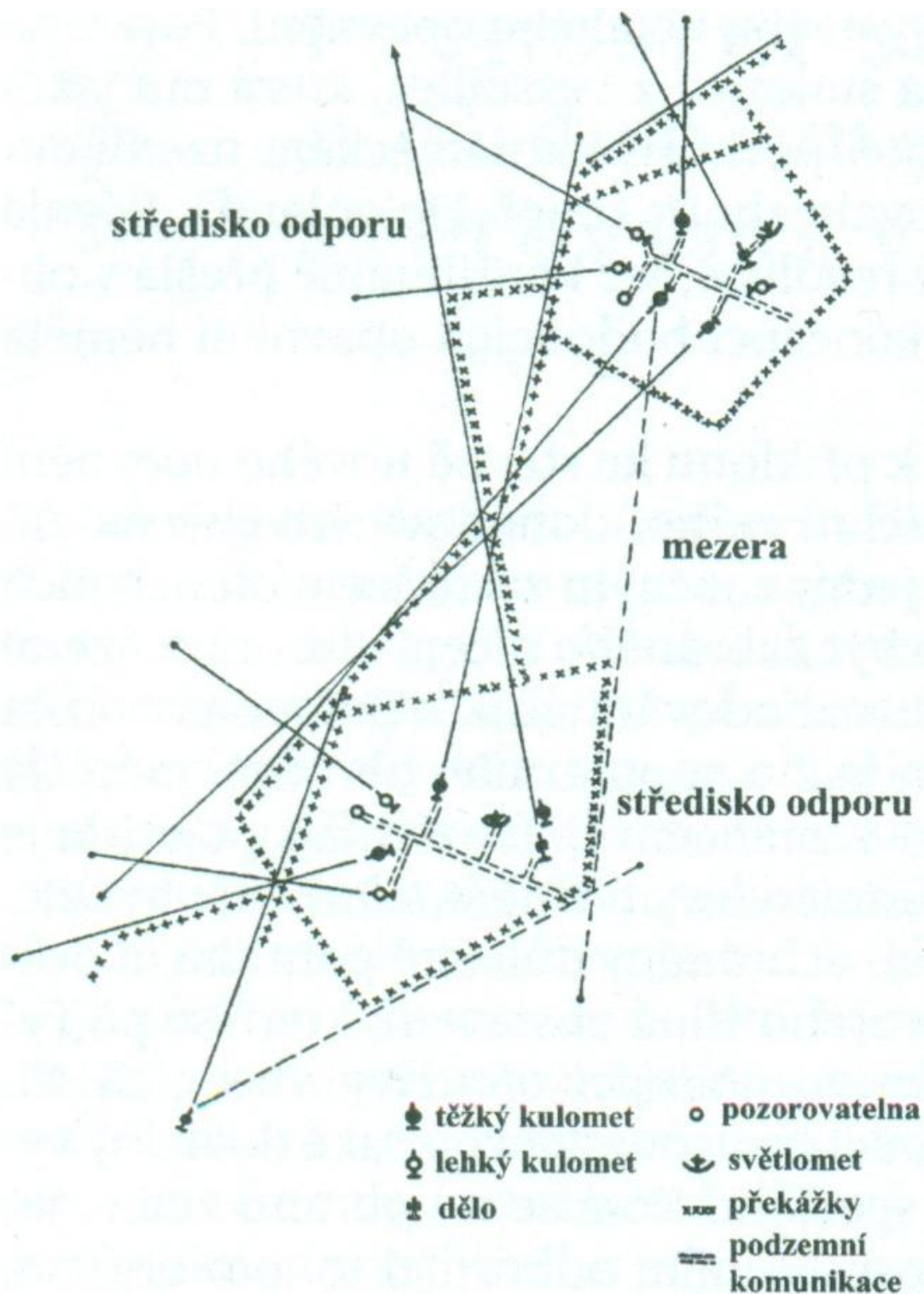
vyhnout se přímému pozemnímu útoku na něj. Útok na opevnění byli nuceni řešit buď vzdušným desantem, nebo obejitím pevnostního systému

I Československo se muselo zabývat svou bezpečností, aby vůbec bylo schopno alespoň nějakým způsobem vzdorovat početnějšímu nepříteli. Byla zvolena koncepce výstavby opevnění, které v případě útoku mělo zdržet nepřítele a poskytnout čas mobilizaci v tuzemsku. Na rozdíl od svého spojence Francie, od které byla myšlenka opevnění převzata, však zde nebylo opevnění chápáno jako jediné východisko obrany a nebyl tak zcela opomenuto budování polní armády ve prospěch opevňování. Ani v tomto případě však nepomohlo opevnění uhájit suverenitu Československé republiky, ovšem odradilo nepřítele od přímého útoku. Budování tohoto rozsáhlého systému bylo projevem odhodlání bránit se za každou cenu a bylo tedy jedním z faktorů, který ovlivnil německou politiku, která posléze pokořila Československo bez boje po mezinárodním nátlaku. V Československu vznikl v letech 1935 až 1938 velkorysý systém, který se ve zdejším prostředí vyvinul do takové podoby, kterou překonal svou francouzskou předlohu a dovedl tak koncepci liniového opevnění do jeho nejdokonalejší podoby, kterou pak začala i samotná Francie od Československa přebírat.

Po druhé světové válce zůstalo na území obnovené Československé republiky velké množství objektů zbudovaných v předválečných letech, proto se hledalo jejich využití. Prvotní úvahy o jejich dobudování se nesly v předválečném duchu. Zkušenosti, které s sebou přinesla druhá světová válka, však ukázaly, že je koncepce již zastaralá a navíc příliš nákladná. Potřeba opevnění v rámci operační přípravy státního území pro případ vypuknutí válečného konfliktu narostla po změně politické situace v únoru 1948. V roce 1950 byla na základě vlivu sovětských poradců zvolena zcela jiná koncepce opevnění a to zesílené opevnění polní obrany. Tento způsob posílení obrany již na rozdíl od předchozího liniového opevnění netvořil neprostupnou linii. Šlo však o dobře utajená a pečlivě zamaskovaná hnízda odporu, která měla zpomalit nepřátelský postup v součinnosti s polní armádou. Tato koncepce již reagovala na nové válečné technologie v podobě jaderných zbraní. Pasivní ochrana chránící proti odstřelování v podobě odolných předválečných železobetonových monolitických nahrazena především ochranou proti zmíněným jaderným zbraním, v podobě jednoduchých pevnůstek, dobře ukrytých před odstřelování. Náklady na tyto pevnůstky byly redukovány jejich sériovou výrobou. Byť i tato koncepce však byla nakonec opuštěna, přičemž v závěru osmdesátých let dvacátého století se rozpadl režim, který si prostřednictvím jich zajišťoval posílení své obrany, bylo i samostatnou českou republikou zvažováno využití rozsáhlé soustavy opevnění

z let 1935 až 1938 a 1950 až 1964 a jeho modernizace. To dokazuje nesporný význam opevnění.

10 Obrazová příloha.



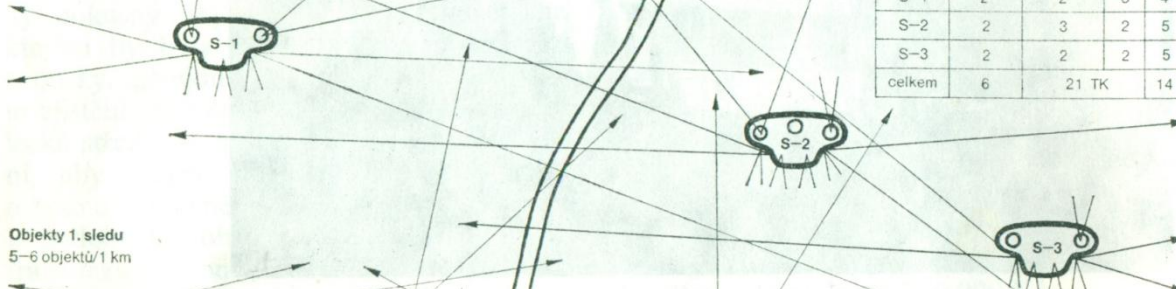
Obrazová příloha 1 Schéma Tricaudovy rozčleněné tvrze v systému liniového opevnění.
Zdroj: KUPKA, Vladimír. Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Schéma pevnostního uzávěru a systému paleb

Sled předsunutých objektů vz. 36

objekt	kulometry
1-A	1
1-B	2

Sled pěchotních srubů



pěchotní srub	kanón vz. 36	kulometné dvojče	TK	LK
S-1	2	2	3	4
S-2	2	3	2	5
S-3	2	2	2	5
celkem	6	21 TK	14	

Objekty 1. sledu
5-6 objektů/1 km

objekty	vzbroj	celkem
5 A	2 LK	10
1 B	2 LK	2
1 E	1 TK	1

Objekty 2. sledu
4-5 objektů/1 km

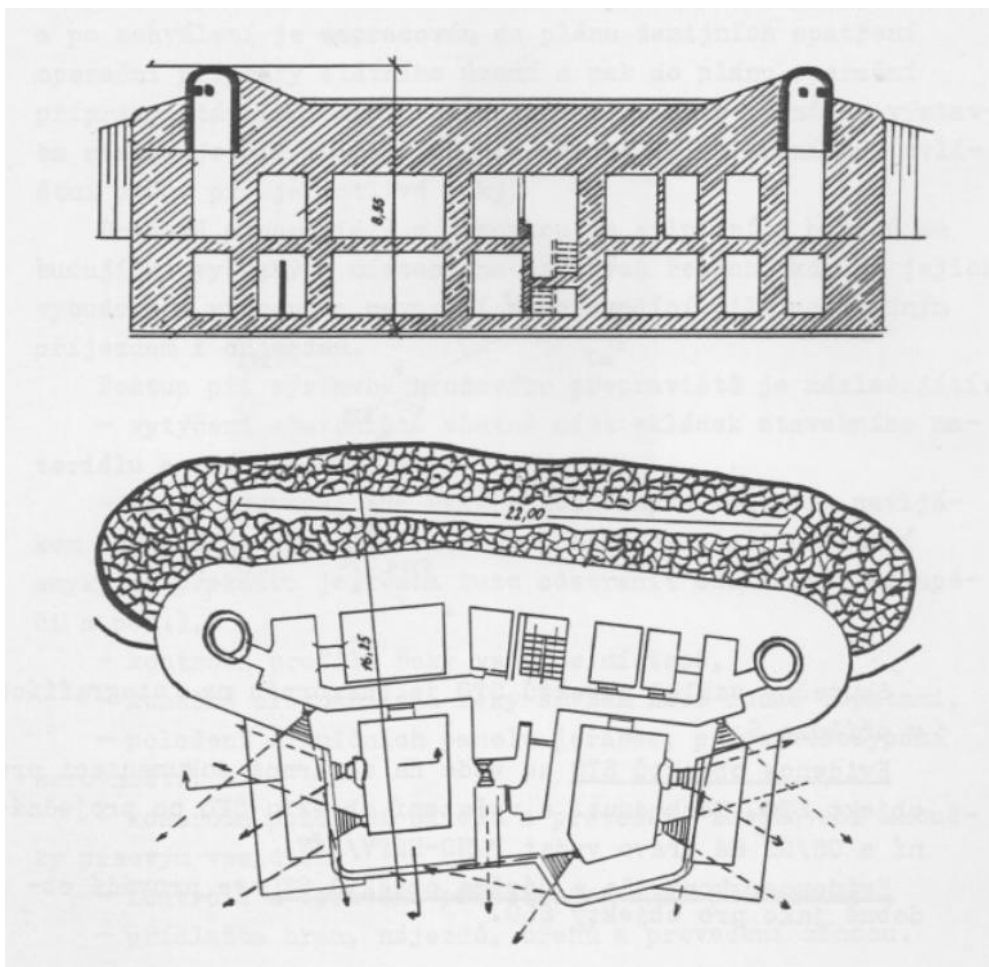
objekty	vzbroj	celkem
2 A	2 LK	4
2 D	1 LK	2
1 E	1 TK	1

LK-lehký kulomet
TK-těžký kulomet
TO-těžký objekt
LO-lehký objekt

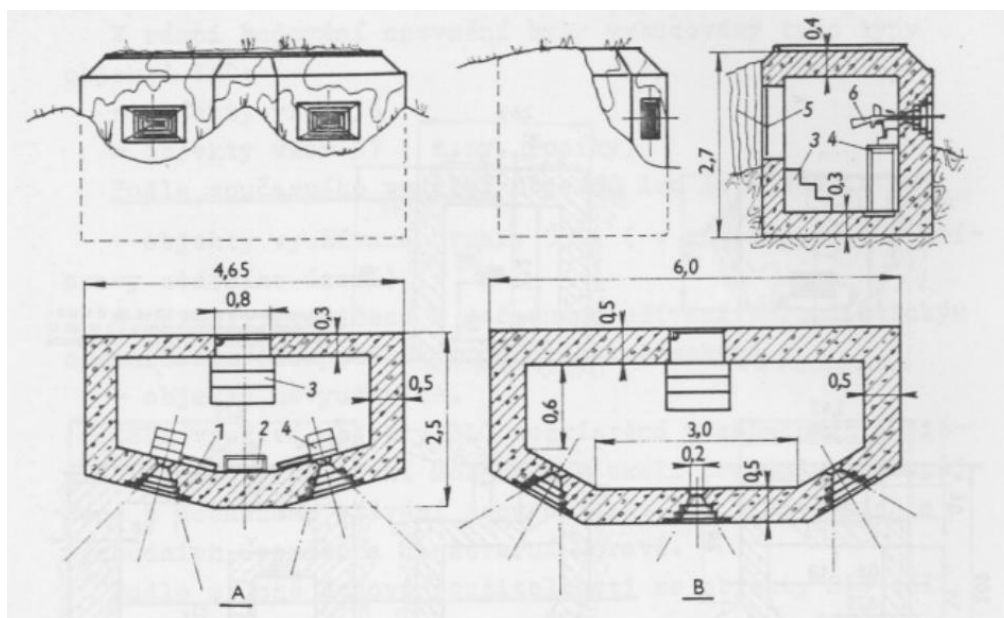
Uzávěr celkem

sled	kanóny	TK	LK	osádky
předsunuty vz. 36	—	—	3	11
pěchotní sruby TO	6	21	14	100
1. sled LO	—	1	12	47
2. sled LO	—	1	6	29
celkem	6	23	35	187

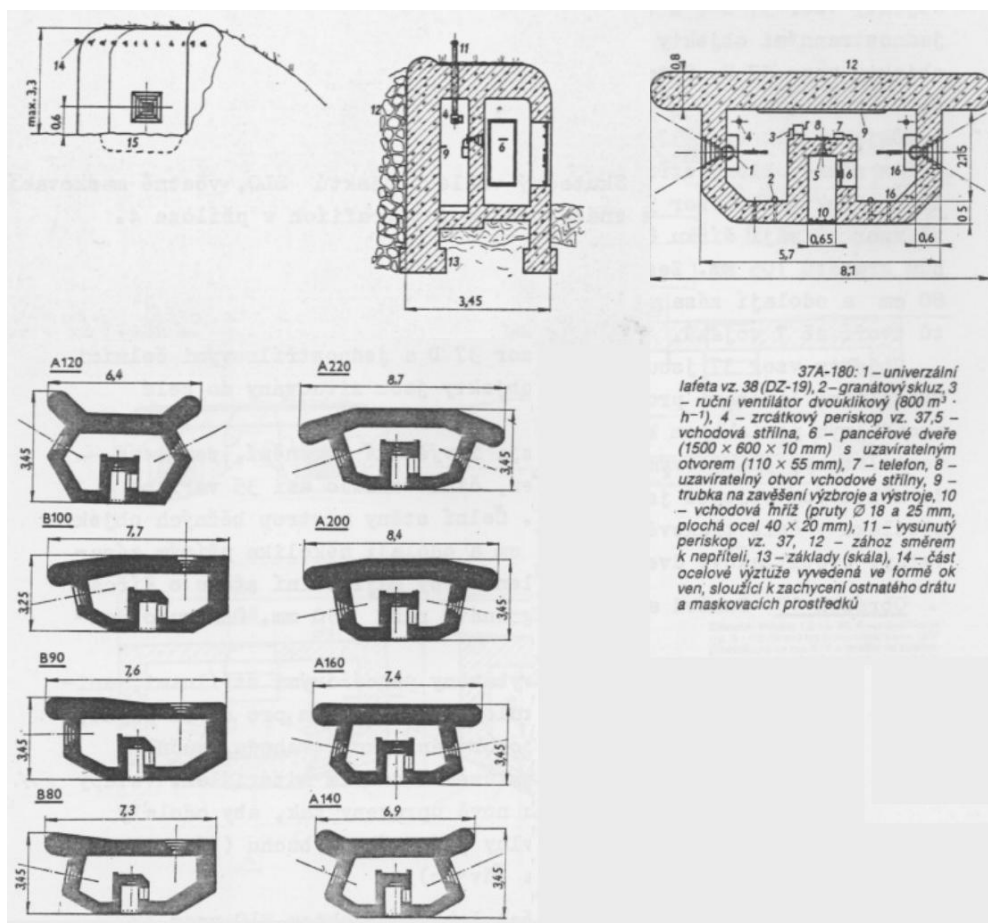
Obrazová příloha 2 Příklad palebné přehrady liniového opevnění v systému československého opevnění.
Šipky značí palebné sektory pevnostní výzbroje.
Zdroj: HOLUB, Ota. Zrazené pevnosti.



Obrazová příloha 3 Řez a půdorys oboustranného pěchotního srubu československého těžkého opevnění.
Zdroj: BALIHAR, Pavel. Ženíjní opatření: operační přípravy státního území (pomůcka).



Obrazová příloha 4 Čelní pohled, boční pohled, řez objektem a půdorys československého lehkého objektu vzor 36.
Zdroj: BALIHAR, Pavel. Ženíjní opatření: operační přípravy státního území (pomůcka).



Obrazová příloha 5 Boční pohled, řez objektem a půdorys lehkého objektu vzor 37, včetně vyobrazení některých jeho variant.

Zdroj: BALIHAR, Pavel. Ženíjní opatření: operační přípravy státního území (pomůcka).



Obrazová příloha 6 Cvičný pěchotní srub CE Jordán (v pozadí) a cvičný lehký objekt vzor 36 (vpředu) na dopadové ploše Jordán v Brdech.



Obrazová příloha 7 Pěchotní srub MJ-S 3 Zahrada v Šatově. Tento srub je příklad objektu, který byl dostavěn až po válce.



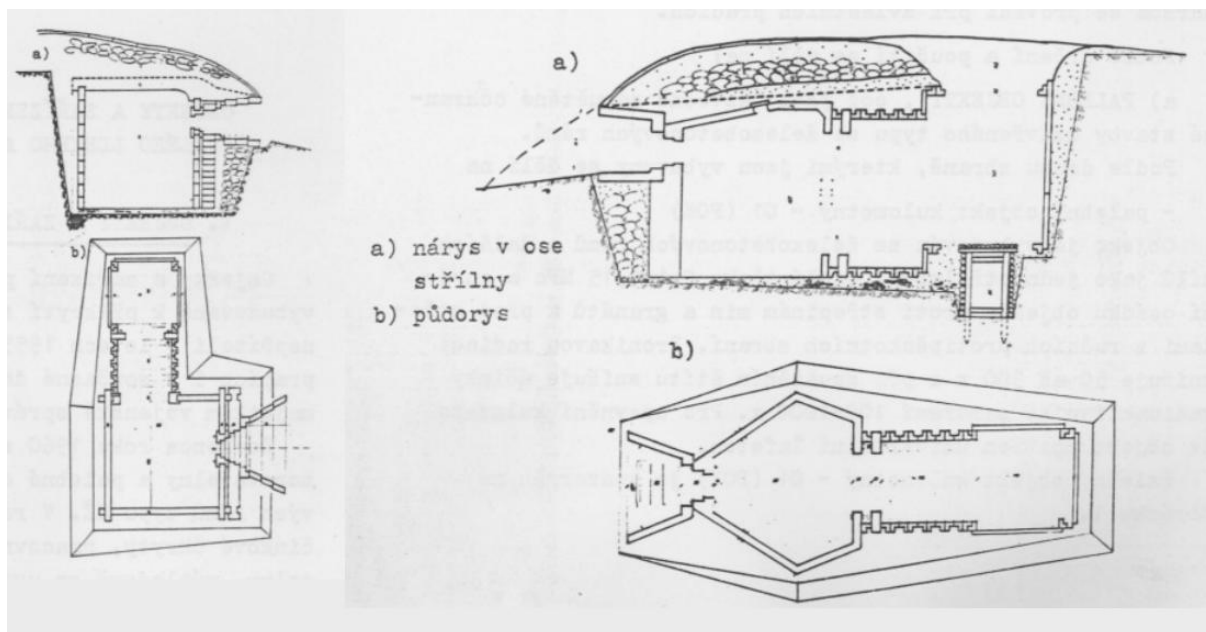
**Obrazová příloha 8 Konkrétnější příklad liniového opevnění na Šumavě.
Lehké objekty vzor 37 typ A (oboustranné) vytvářejí linii.
Zdroj: Václav Mikeš.**



**Obrazová příloha 9 Obrázek 1: Šumavský lehký objekt vzor 37 v poválečné úpravě.
Zdroj: Václav Mikeš.**



**Obrazová příloha 10 Kamenobetonová pevnůstka zesílené polní obrany z počátku padesátých let
dvacátého století na Šumavě. Dle autorské dvojce Dubánek-Lakosil se jedná o „ŘOPOK“.
Zdroj: Václav Mikeš.**



Obrazová příloha 11 Řez v ose střelny a půdorys palebných objektů KŽ-1 (vlevo) a KŽ-2 (vpravo)
Zdroj: BALIHAR, Pavel. Ženíjní opatření: operační přípravy státního území (pomůcka).



Obrazová příloha 12 Palebný objekt KŽ-1 sestavený z prefabrikovaných dílců.
Zdroj: Václav Mikeš..

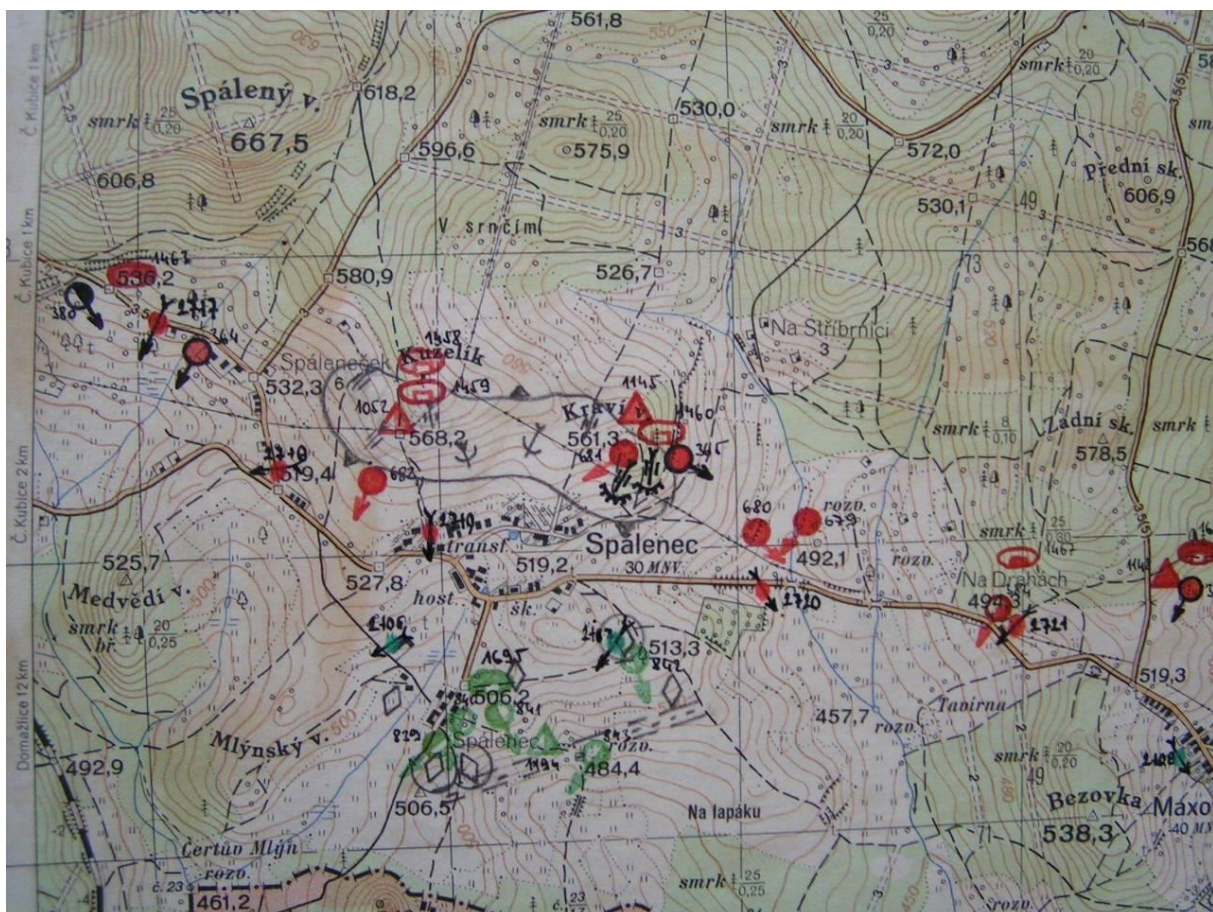


Obrazová příloha 13 Prototyp univerzálního palebného objektu KŽ-2. Původně stával v Brdech na kótě Houpák, dnes stojí před Muzeem na demarkační linii v Rokycanech.



Obrazová příloha 14 Zbytky vnitřního vybavení v úkrytu ÚŽ-2 v systému zesíleného opevnění polní obrany.

Zdroj: Václav Mikeš.



Obrazová příloha 15 Konkrétní postavení opevnění polní obrany u Domažlic, na dobové mapě přibližně z roku 1964.

Kolečka značí palebné objekty, šipka vyznačuje orientaci střelny, trojúhelníky jsou pozorovatelní, ovály jsou úkryty, červeně jsou vyznačeny objekty určené pro armádu, zeleně je vyznačen opěrný bod pro pohraniční stráž. Ostatní značky představují postavení pro doplňkové palebné prostředky.

Zdroj: Václav Mikeš.

11 Seznam použitých pramenů a literatury.

Seznam pramenů:

Archivní prameny:

- VÚA – VHA, fond VKPR 1932.
- VÚA – VHA, fond ŘOP 1935.
- VÚA – VHA, fond ŘOP 1936.
- VÚA – VHA, fond MNO 1946.

Tištěné prameny:

- DEJMEK, Jindřich a František KOLÁŘ. *Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920-1921. Svazek II.* Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 2005. Dokumenty československé zahraniční politiky 9. ISBN: 80-86506-47-9.

Vojenské předpisy:

- BALIHAR, Pavel. *Ženíjní opatření: operační přípravy státního území (pomůcka).* Vyd. 1. Praha: Federální ministerstvo národní obrany – správa ženijního vojska, 1989.
- KURSA, Břetislav. *Žen-21-5 Železobetonový úkryt ÚŽ-6.* Vyd. 1. Praha: Federální ministerstvo národní obrany, 1988.

Seznam literatury:

Knihy:

- ARON, L. *Československé opevnění 1935-1938.* Vyd. 2. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 1998. ISBN 80-86011-05-4
- ČERMÁK, Ladislav, LAKOSIL Jan a Tomáš SVOBODA. *Souboj bez vítěze: Německé přípravy na dobývání čs. lehkého opevnění v roce 1938.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2201-9
- ČERMÁK, Ladislav, LAKOSIL Jan a Tomáš SVOBODA. *Velká kniha o malých bunkrech: Československé lehké opevnění 1936-1938.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2422-8
- DEJMEK, Jindřich a kolektiv. *Zrod nové Evropy.* Vyd. 1. Praha: Historický ústav, 2011. ISBN 978-80-7286-188-0
- DUBÁNEK, Martin, LAKOSIL Jan a Pavel MINAŘÍK. *Utajená obrana železné opony: Československé opevnění 1945-1964.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1758-9
- DUBÁNEK, Martin, FIC, Tomáš a Jan LAKOSIL. *Putování po československém opevnění 1935-1989.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-204-2200-2
- DUBÁNEK, Martin a Jan LAKOSIL. *Utajená obrana Šumavy.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2012. ISBN 978-80-204-2791-5
- DUBÁNEK, Martin a Pavel LACH. *Malá kniha o velkých bunkrech.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2013. ISBN 978-80-204-2632-1

- FIDLER, Jiří a Václav SLUKA. *Encyklopedie branné moci Republiky československé, 1920-1938*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-727-7256-2
- HABRNÁL, Miloš a kolektiv. *Rupnikova linie a ostatní jugoslávská opevnění z let 1926-41*. Vyd. 1. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2004. Pevnosti sv. 16. ISBN 80-86011-22-4
- HOLUB, Ota. *Zrazené pevnosti*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1982.
- HŘÍDEL Karel a Radan LÁŠEK. *Opevnění z let 1936-38 na Šumavě*. Vyd. 2. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 1997. Pevnosti sv. 8. ISBN 80-901580-9-9
- BÍLEK, Jiří a kolektiv. *Vojenské dějiny Československa, díl III. (od roku 1918 do roku 1939)*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1987. ISBN 28-004-87
- KUPKA, Vladimír. *Průvodce po Maginotově linii*. Vyd. 1. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 1997. Pevnosti sv. 11. ISBN 80-86011-02-X
- KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2001, ISBN 80-727-7047-0
- KUPKA, Vladimír. *Metaxasova linie*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2001. Pevnosti sv. 19. ISBN 80-86011-14-3
- LAKOSIL, Jan a Tomáš SVOBODA. *Sudety 1938: Pohledem důstojníků německé armády*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2013. ISBN 978-80-204-2894-3
- LAKOSIL, Jan. *Šumava krásná i smrtící*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2014. ISBN 978-80-204-3481-4
- MACOUN, Jiří. *Československé pevnosti*. Vyd. 1. Brno: CP Books, 2005. ISBN 80-251-0601-2
- RÁBOŇ, Martin, SVOBODA, Tomáš a kolektiv. *Československá zeď*. Vyd. 1. Brno: FORTprint, 1993. ISBN 80-900299-8-1
- RÁBOŇ, Martin a kolektiv. *Val na obranu republiky: československé opevnění z let 1935-1938 na Králicku*. Vyd. 1. Ilustrace Oldřich Gregar, Bohuslav Kachlík. Brno: Spolek přátel československého opevnění, 2005. Fortifikace (Spolek přátel československého opevnění). ISBN 80-864-6321-4
- SHIRER, William Lawrence. *Vzestup a pád třetí říše*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 2006. ISBN 80-206-0804-4
- STEHLÍK, Eduard. *Pamětní spis o česko-slovenském opevnění*. Vyd. 1. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2000. Pevnosti sv. 16. ISBN 80-86011-10-0
- STRAKA, Karel. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb, 2007.
- ŠRÁMEK, Pavel. *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932-1939*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1848-7
- TRUTTMANN, Philippe. *La muraille de France ou la ligne Maginot*. Vyd. 4. Thionville: Gérard Klopp éditeur. 1996. ISBN 2-906535-12-5

Periodika:

- BRABEC, Martin. Opevněné linie v Evropě. *Válka revue*. 2013, Speciál Československé opevnění, s. 8-12. ISSN 1804-0772
- CIDLINSKÝ, Karel. Tanky a letadla proti železobetonu. *Válka revue*. 2013, Speciál Československé opevnění, s. 54-57. ISSN 1804-0772
- DUBÁNEK, Martin a Jan LAKOSIL. Dřevo, kamenobeton, prefabrikáty: československé zesílené polní opevnění 1952-1964. *Střelecká revue*. 2007, č.76, s. 85-97. ISSN: 0322-7650.
- DUBÁNEK, Martin. Návrhy objektů československého stálého opevnění z roku 1946. *Novodobé fortifikace*. 2005, č. 12, s. 45-53.. ISSN 1214-1704
- GREGAR, Oldřich. Nouzové výlezy belgických opevnění. *Novodobé fortifikace*. 2002, č. 10, s. 14-25. ISSN 1214-1704
- HABRNÁL, Miloš. Jugoslávská opevnění. *Novodobé fortifikace*. 2002, č. 10, s. 26-37. ISSN 1214-1704

Internetové zdroje:

- *V lesích u Jihlavy našli tajné podzemní bunkry. Mají ochránit papaláše před koncem světa?* In: TN.cz [online]. 5.12.2012 [cit. 2016-15-06]. Dostupné z: <http://tn.nova.cz/clanek/zpravy/konec-sveta/u-jihlavy-nasli-tajne-bunkry-maji-chranit-papalase-pred-koncem-sveta.html>.